

Suvremene demogeografske promjene u Vukovarsko-srijemskoj županiji

Brčić, Tamara

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:023580>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-04**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Tamara Brčić

Suvremene demogeografske promjene u Vukovarsko-srijemskoj županiji

Prvostupnički rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Ivan Zupanc

Ocjena: _____

Potpis: _____

Zagreb, godina.

Sveučilište u Zagrebu
Prvostupnički rad

Prirodoslovno-matematički fakultet

Geografski odsjek

Suvremene demogeografske promjene u Vukovarsko-srijemskoj županiji

Tamara Brčić

Izvadak: Ovaj rad istražuje suvremene demografske promjene u Vukovarsko-srijemskoj županiji, s posebnim naglaskom na utjecaj Domovinskog rata na populacijsku dinamiku i strukturu. Fokus je na promjenama u etničkom sastavu stanovništva, smanjenju broja stanovnika, migracijskim obrascima, te starenju populacije. Rad također analizira socioekonomske izazove koji su proizašli iz tih demografskih promjena, kao što su nezaposlenost i niska stopa nataliteta. Kroz pregled raznih popisa stanovništva, rad prati evoluciju demografske situacije od prijeratnog perioda, preko ratnog razdoblja, do postratne obnove. Poseban naglasak stavljen je na poslijeratne demografske politike i strategije revitalizacije s ciljem demografskog oporavka regije. Rad završava preporukama za buduće aktivnosti koje bi mogle pridonijeti dugoročnoj održivosti demografskih trendova u Vukovarsko-srijemskoj županiji.

Ključne riječi: Vukovarsko-srijemska županija, Domovinski rat, demografske promjene, etnički sastav, migracije, starenje stanovništva.

Voditelj: izv. prof. dr. sc. Ivan Zupanc

Tema prihvaćena: 1. 7. 2021.

Datum obrane: 19. 9. 2024.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

University of Zagreb
Thesis

Undergraduate

Faculty of Science

Department of Geography

Contemporary Demogeographic Changes in Vukovar-Srijem County

Tamara Brčić

Abstract: This paper investigates contemporary demographic changes in the Vukovar-Srijem County, with special emphasis on the impact of the Homeland War on population dynamics and structure. The focus is on changes in the ethnic composition of the population, population decline, migration patterns, and population aging. The paper also analyzes the socioeconomic challenges that resulted from these demographic changes, such as unemployment and low birth rates. Through the review of various population censuses, the work follows the evolution of the demographic situation from the pre-war period, through the war period, to the post-war reconstruction. Special emphasis is placed on post-war demographic policies and revitalization strategies aimed at demographic recovery of the region. The paper ends with recommendations for future activities that could contribute to the long-term sustainability of demographic trends in the Vukovar-Srijem County.

Keywords: Vukovar-Srijem County, Homeland War, demographic changes, ethnic composition, migration, population aging.

Supervisor: Ivan Zupanc, PhD, Associate Professor

Undergraduate Thesis title accepted: 01/07/2021

Undergraduate Thesis defense: 19/09/2024

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia

Sadržaj

1. Uvod	1
1.1. Predmet i problem rada.....	2
1.2. Ciljevi rada	2
1.3. Metode istraživanja.....	3
1.4. Svrha rada	4
1.5. Doprinos i nedostaci rada	4
1.6. Struktura rada	5
2. Demografski prikaz Vukovarsko-srijemske županije prije Domovinskog rata	6
2.1. Popis stanovništva prostora današnje Vukovarsko-srijemske županija iz 1991.....	7
2.2. Ekonomski i socijalni uvjeti	9
2.3. Etnografska struktura stanovništva.....	10
3. Utjecaj Domovinskog rata na demografske promjene u Vukovarsko-srijemskoj županiji..	12
3.1. Razaranja i migracije tijekom rata.....	12
3.2. Smanjenje broja stanovnika i promjene u etničkoj strukturi	14
4. Poslijeratne demografske promjene	15
4.1. Povratak prognanika i obnova	15
4.2. Demografski trendovi u poslijeratnom razdoblju	16
4.2.1. Popis stanovništva iz 2001.....	17
4.2.2. Popis stanovništva iz 2011.....	21
4.2.3. Popis stanovništva iz 2021.....	22
5. Trenutni demografski izazovi.....	24
5.1. Niska stopa nataliteta.....	24
5.2. Visoke migracije (iseljavanje)	25
5.3. Nezaposlenost i ekonomski problemi.....	25
5.4. Starenje stanovništva i dobno-spolna struktura	26
6. Mjere za demografsku revitalizaciju	29

6.1. Poticaji za povratak mladih obitelji	29
6.2. Ekonomski razvoj i privlačenje investicija.....	34
6.3. Pобољшanje kvalitete života	36
7. Zaključak.....	38
Literatura	39
Popis grafikona.....	42
Popis slika	43
Popis tablica	44

1. Uvod

Domovinski rat, ključno razdoblje hrvatske povijesti, značajno je utjecao na socioekonomski i demografski sastav nacije. Istočno hrvatsko područje Vukovarsko-srijemske županije jedno je od najpogođenijih. Sukob je prouzročio velike promjene u demografiji ove regije, uključujući smanjenje stanovništva, promjene etničkog sastava i značajne trendove kretanja. Ratna razaranja i poteškoće koje su uslijedile dugotrajno su utjecale na demografiju i dinamiku područja.

U radu će se ispitati aktualna demografska kretanja u Vukovarsko-srijemskoj županiji od ranih 1990-ih do danas, što je i glavni cilj ovog istraživanja. Rad istražuje prijeratnu demografsku strukturu, naglašavajući relativnu stabilnost i raznolikost stanovništva prije početka sukoba. U tekstu se govori o značajnim promjenama koje su se dogodile tijekom i nakon rata, s posebnim naglaskom na primjetan pad broja stanovnika, promjenu nacionalnog sastava i trendove kretanja koji su utjecali na demografski karakter prostora.

Analiza dugoročnih utjecaja ovih demografskih promjena na socioekonomske prilike u Vukovarsko-srijemskoj županiji ključna je komponenta ovog rada. Istraživanje razmatra kako su problemi kao što su starenje stanovništva, niske stope nataliteta, visoke stope iseljavanja i ekonomske poteškoće uzrokovani ratom izazvanim smanjenjem stanovništva i promjenama u etničkoj mješavini. Također procjenjuje zakone i programe koji su uspostavljeni za rješavanje ovih demografskih problema i poticanje regionalnog oživljavanja.

Kroz analizu demografskog razvoja Vukovarsko-srijemske županije, ovo istraživanje nastoji unaprijediti naše razumijevanje postkonfliktnih demografskih promjena i njihovih socioekonomskih posljedica. Također daje preporuke za buduće planove koji jamče održivi rast i demografski oporavak područja, kao i uvide u učinkovitost sadašnje demografske politike regije. Kreatori politika, znanstvenici i lokalne vlasti trebaju udružiti snage kako bi riješili tekuće demografske poteškoće u Vukovarsko-srijemskoj županiji i drugim usporedivim postkonfliktnim regijama.

1.1. Predmet i problem rada

Glavni predmet ovog istraživanja je ispitivanje suvremenih demogeografskih promjena u Vukovarsko-srijemskoj županiji, točnije od ranih 1990-ih do danas. Studija će se baviti demografskom strukturom i trendovima koji su prethodili Domovinskom ratu, teškim utjecajem rata na populacijsku dinamiku te poratnim demografskim preobrazbama koje su uslijedile, a koje su se najviše očitovale u smanjenju broja stanovnika i promjene u brojnosti određenih nacionalnih manjina. Poseban naglasak bit će stavljen na poslijeratne poteškoće kao što su gubitak stanovništva, promjene u etničkom sastavu, starije stanovništvo, migracijski obrasci i ekonomski izazovi. Istraživanje će također razmotriti politike i akcije koje su usvojene za rješavanje ovih poteškoća, kao i preporučiti rješenja za demografsko pomlađivanje regije.

Glavni problem ovog istraživanja je sagledavanje značajnih demografskih problema koje je Vukovarsko-srijemska županija imala nakon Domovinskog rata. Ta pitanja uključuju značajno smanjenje stanovništva, promjene u etničkom sastavu, velike razine iseljavanja, posebno među mlađim ljudima, niske stope nataliteta i starenje stanovništva. Studija ima za cilj bolje razumjeti kako su na ova demografska pitanja utjecali povijesni događaji i trenutni socioekonomski uvjeti, kao i procijeniti učinkovitost postojećih politika i strategija usmjerenih na preokret ovih negativnih trendova i promicanje demografske revitalizacije u regiji.

1.2. Ciljevi rada

Kao glavni cilj može se istaknuti istraživanje promjene u strukturi stanovništva s obzirom na narodnost, ali i opću brojnost stanovništva Vukovarsko-srijemske županije kao odraz dugoročne demografske promjene uslijed sukoba za osamostaljenje, s posebnim naglaskom na to kako je Domovinski rat utjecao na suvremene trendove stanovništva, etnički sastav i socioekonomske uvjete u regiji. To uključuje istraživanje prijeratne demografije, posljedica ratom izazvanog raseljavanja i migracija te promjena u populacijskoj dinamici u poslijeratnom razdoblju.

Od ostalih ciljeva nastojat će se procijeniti trenutni demografski problemi spomenute županije. Ovaj cilj podrazumijeva ispitivanje trenutnih demografskih problema Vukovarsko-srijemske županije, koji uključuju nisku stopu nataliteta, visoku emigraciju, nezaposlenost i starenje stanovništva. Razumijevanje ovih prepreka pomoći će u utvrđivanju temeljnih uzroka smanjenja stanovništva u regiji.

Kao još jedan cilj rada je i prijedlog strategija za demografsku revitalizaciju na temelju analize trenutnih mjera i savjeta iz stručne i znanstvene literature. Na temelju nalaza, kroz rad će se

preporučiti strateški koraci za rješavanje demografskih problema. To uključuje sagledavanje politika i programa koji mogu potaknuti rast stanovništva, privući mlade obitelji, unaprijediti gospodarstvo i poboljšati ukupnu kvalitetu života u regiji, a sve to pridonijeti dugoročnoj demografskoj održivosti Vukovarsko-srijemske županije.

1.3. Metode istraživanja

Kako bi se što kvalitetnije pristupilo izradi diplomskog rada o suvremenim demogeografskim promjenama u Vukovarsko-srijemskoj županiji, prikupljena je ključna znanstvena i stručna literatura. Ova literatura obuhvaća knjige, znanstvene članke, stručne članke, dokumente i druge relevantne izvore koji se tiču demografije, migracija, socijalnih i ekonomskih uvjeta, kao i mjera za demografsku revitalizaciju. Za kvalitetnu analizu prikupljenih podataka odabrane su i prikazane odgovarajuće znanstvene metode.

Jedna od prvih metoda koja će se koristiti u ovom radu je metoda analize. „Analiza je postupak raščlanjivanja složenih predmeta, pojava ili ideja na njihove sastavne elemente“ (Metzinger i Toth, 2020:11). Ova metoda omogućava prvo objašnjavanje složenijih pojmova i pojava, nakon čega se prelazi na jednostavnije elemente. Primjena ove metode bit će vidljiva u radu kroz inicijalno definiranje općenitijih pojmova, poput demografskih trendova i općih uvjeta prije rata, te postupno prelazak na specifične aspekte poput promjena u etničkoj strukturi i migracijskih tokova.

Za razliku od analize, metoda sinteze započinje s jednostavnijim i apstraktnijim pojmovima te kroz njihovu integraciju gradi cjelovitu sliku. Žugaj i suradnici (2006) naglašavaju da se ovom metodom konstruiraju ili rekonstruiraju cjeloviti objekti, pojave ili događaji. U ovom radu, sinteza će se koristiti za povezivanje različitih demografskih pokazatelja i njihovih promjena tijekom i nakon Domovinskog rata, čime će se rekonstruirati cjelovita slika demografskih trendova u regiji.

Usporedna metoda, naziva se još i komparacijskom metodom zbog svoje primjene u uspoređivanju i klasifikaciji dviju promatranih pojava ili trendova. „Komparativna metoda predstavlja postupak uspoređivanja istih ili sličnih činjenica, pojava, predmeta i utvrđivanja njihovih sličnosti i razlika“ (Metzinger i Toth, 2020:14). Ova metoda će se primijeniti u radu kroz usporedbu demografskih podataka iz različitih popisa stanovništva (1991., 2001., 2011., 2021.) kako bi se identificirale ključne promjene i trendovi u strukturi stanovništva.

Također će se primijeniti i induktivna metoda. Zelenika (2000) smatra da se induktivnom metodom dolazi od pojedinačnih ili specifičnih činjenica do općeg smislenog zaključka. Ova metoda bit će prisutna u poglavlju rasprave, gdje će se obraditi svi dobiveni podaci kako bi se stvorila cjelovita slika o demografskim promjenama i njihovim uzrocima u Vukovarsko-srijemskoj županiji.

Statistička analiza omogućit će jednostavan izračun i predstavljanje postotnih rezultata, ali će također pružiti dodatni oblik analize kroz interpretaciju statističkih podataka o stanovništvu. Ova metoda bit će ključna u kvantificiranju demografskih promjena i trendova.

Ove metode zajedno omogućit će sveobuhvatno i temeljito istraživanje demogeografskih promjena u Vukovarsko-srijemskoj županiji te formuliranje preporuka za buduće demografske politike i strategije revitalizacije regije.

1.4. Svrha rada

Primarna svrha ovog rada je procijeniti i sagledati kontinuirane demografske promjene u Vukovarsko-srijemskoj županiji, posebice u svjetlu golemih poremećaja koje je proizveo Domovinski rat i prateći socioekonomski napredak. Nadalje, svrha rada je pokušati ocijeniti učinkovitost sadašnje demografske politike i preporučiti strateške metode za oživljavanje stanovništva i promicanje dugoročnog demografskog rasta u regiji.

1.5. Doprinos i nedostaci rada

Jedan od doprinosa je poboljšano razumijevanje demografskih trendova, pružajući značajan uvid u to kako su povijesni događaji, poput Domovinskog rata, utjecali na suvremeno demografsko okruženje regije. To može pomoći kreatorima politike, istraživačima i lokalnim vlastima da se nose sa sličnim poteškoćama u drugim postkonfliktnim područjima.

S druge strane, prijedlozi bi mogli pomoći lokalnim vlastima i institucijama u razvoju i provedbi učinkovitijih strategija za zadržavanje stanovništva, gospodarski razvoj i poboljšanu kvalitetu života, možda preokrećući nepovoljne demografske trendove.

Nalazi će doprinijeti skupu znanja o demografiji, geografiji i regionalnom razvoju, posebno u postkonfliktnim kontekstima. Rezultati bi se mogli koristiti kao studija slučaja za slična mjesta koja su doživjela promjene stanovništva kao rezultat rata ili ozbiljnih društveno-političkih preokreta, osobito u kontekstu aktualnog rata u Ukrajini. Od potencijalnih nedostataka, moguće

je spomenuti ograničenu generalizaciju analize podataka, zbog specifičnog usmjerenja na Vukovarsko-srijemsku županiju, rezultati možda neće biti relevantni za druga mjesta. Moguće su i teškoće identificiranja čimbenika koji utječu na demografske promjene mogu ograničiti sposobnost utvrđivanja očitih uzročno-posljedičnih veza između sukoba i sadašnje demografije.

1.6. Struktura rada

Vukovarsko-srijemska županija, smještena na istoku Hrvatske, suočava se s nizom značajnih demogeografskih promjena koje su oblikovale njen razvoj tijekom posljednjih nekoliko desetljeća. Ovaj rad istražuje te promjene kroz nekoliko ključnih faza, počevši od razdoblja prije Domovinskog rata, kada je županija imala stabilnu demografsku strukturu, koja je bila zabilježena u popisu stanovništva iz 1991. godine. U tom razdoblju, ekonomski i socijalni uvjeti bili su relativno povoljni, dok je etnografska struktura stanovništva bila raznolika, što je značajno utjecalo na društveni i kulturni život regije.

Domovinski rat donosi prekretnicu u demografskoj slici županije. Razaranja, prisilne migracije i smanjenje broja stanovnika dramatično mijenjaju etničku strukturu regije. Tijekom rata, mnogi stanovnici bili su prisiljeni napustiti svoje domove, dok su infrastruktura i gospodarske aktivnosti bile teško pogođene, što je dodatno pogoršalo demografske izazove.

Poslijeratno razdoblje obilježeno je povratkom prognanika i procesom obnove, no demografski trendovi i dalje pokazuju negativne tendencije. Popisi stanovništva iz 2001., 2011. i 2021. godine otkrivaju nastavak smanjenja broja stanovnika, promjene u etničkoj strukturi te rastuće probleme povezane s niskom stopom nataliteta, visokom stopom iseljavanja i starenjem populacije. Ovi trendovi dodatno su pogoršani nezaposlenošću i ekonomskim problemima, što čini situaciju u županiji izuzetno izazovnom.

Kako bi se odgovorilo na ove izazove, potrebne su sveobuhvatne mjere za demografsku revitalizaciju. Poticaji za povratak mladih obitelji, ekonomski razvoj i privlačenje investicija, te poboljšanje kvalitete života ključni su koraci koji bi mogli pomoći u stabilizaciji i revitalizaciji regije. Zaključno, ovaj rad pruža uvid u složene demografske procese u Vukovarsko-srijemskoj županiji, te nudi preporuke za buduće aktivnosti koje bi mogle pridonijeti dugoročnoj održivosti ovog dijela Hrvatske.

2. Demografski prikaz Vukovarsko-srijemske županije prije Domovinskog rata

Ovo poglavlje donosi opsežnu demografsku analizu Vukovarsko-srijemske županije prije početka Domovinskog rata. Fokus će biti na popisu stanovništva iz 1991. godine, sagledavajući ekonomske i socijalne prilike, kao i etnografski sastav stanovništva. Ovi čimbenici ključni su za razumijevanje demografske dinamike koja je oblikovala županiju prije rata, nudeći uvid u strukturu stanovništva regije, gospodarsko okruženje i kulturnu raznolikost. Kako bi se navedeno kvalitetno obradilo, potrebno je prikazati svojevrni uvid u demografske prilike toga razdoblja. Naime, demografska obilježja Vukovarsko-srijemske županije prije svega su uvjetovane prostornim karakteristikama razvoja stanovništva. One su rezultat nekoliko ključnih faktora koji utječu na demografski razvoj, a one su prema Živić (2006a) sljedeće:

- prirodno-geografske pretpostavke, odnosno mogućnosti naseljavanja,
- naslijeđene strukture naseljenosti i
- suvremeni društveno-gospodarski procesi.

To je dovelo do značajnih promjena u prostornom rasporedu stanovništva i gustoći naseljenosti, kako na razini županije u cjelini, tako i na nižim razinama promatranja, posebno na razini gradskih i seoskih naselja.

Vukovarsko-srijemska županija, koja je u prošlosti bilježila povoljne demografske trendove, tijekom različitih povijesnih razdoblja doživjela je znatne promjene u broju stanovnika. Njena specifična geografska pozicija učinila ju je mjestom značajnih sukoba tijekom Prvog i Drugog svjetskog rata, kao i Domovinskog rata, što ju je pretvorilo u ključnu točku migracijskih kretanja. Ove migracije odigrale su ključnu ulogu u oblikovanju demografske slike županije, kako u pogledu broja stanovnika, tako i u njihovoj strukturi tijekom različitih povijesnih epoha, kako navodi Živić (2006a).

Iz navedenog se može zaključiti da je demografski razvoj Vukovarsko-srijemske županije primarno obilježen migracijama, čime je formiran specifičan tip populacijske strukture. Promjene u broju stanovnika bile su više rezultat migracijskih kretanja, koja su se odvijala u valovima, nego prirodnog prirasta. Takva migracijska dinamika oblikovala je karakterističnu populacijsku krivulju i time značajno utjecala na cjelokupnu demografsku sliku ove županije, kako navodi Živić (2006b).

Prema Živić (2006b) porast ukupnog broja stanovnika neizbježno je utjecao i na povećanje prosječne gustoće naseljenosti u županiji, koja je prije Domovinskog rata (1991.) bila viša nego u godinama 1857., 1900. i 1948. Također, važno je napomenuti kako je prosječna relativna gustoća naseljenosti u Vukovarsko-srijemskoj županiji 1991. godine iznosila 94,5 st./km², što je više od prosjeka za cijelu Hrvatsku, koji je bio 84,6 st./km² navodi Živić (2006b). Ovo pokazuje da je Vukovarsko-srijemska županija do početka Domovinskog rata bila među gušće ili iznadprosječno naseljenim područjima Hrvatske.

2.1. Popis stanovništva prostora današnje Vukovarsko-srijemske županija iz 1991.

U ovom dijelu rada osvrnut će se na podatke popisa stanovništva iz 1991., posljednje temeljite demografske studije dovršene prije Domovinskog rata. Podaci popisa stanovništva uključuju ključne informacije o broju, rasporedu i gustoći stanovništva, a sve je to važno za razumijevanje demografskog okruženja Vukovarsko-srijemske županije u ovom razdoblju.

Popis stanovništva Vukovarsko-srijemske županije u Hrvatskoj 1991. nudi ključan uvid u demografski sastav regije u razdoblju koje je netom poslije bilo obilježeno značajnim sukobima. Ovaj popis je posebno važan jer je proveden neposredno prije izbijanja Domovinskog rata koji je dramatično utjecao na demografski i sociopolitički krajolik regije navodi Bellamy (2003).

Vukovarsko-srijemska županija, smještena na samoj granici sa Srbijom, odlikovala se etničkom raznolikošću, u kojoj dominiraju Hrvati i Srbi.

Vukovar, administrativno sjedište županije, odlikovao se svojom raznolikošću. Prema popisu stanovništva iz 1991. godine, Vukovar je imao oko 44.639 stanovnika. Oko 47% bili su Hrvati, 32% Srbi, a ostali su pripadali različitim nacionalnim manjinama. Ova je raznolikost bila rezultat stoljeća suživota i miješanih brakova između mnogih etničkih skupina navodi Bennett (1995).

Prema podacima o broju manjinskog stanovništva tijekom 1991. za svaku manjinu moguće je prikazati podatke, pa tako slijedi:

- Albanci: 603
- Bošnjaci: 2.701
- Bugari: 13

- Crnogorci: 287
- Česi: 62
- Mađari: 3.117
- Makedonci: 223
- Austrijanci: 3
- Nijemci: 250
- Poljaci: 60
- Romi: 75
- Rumunji: 14
- Rusi: 64
- Rusini: 2.628
- Ukrajinci: 1.894
- Slovaci: 1.630
- Slovenci: 217
- Srbi: 45.941
- Talijani: 12
- Židovi: 8 (Wertheimer-Baletić i Akrap, 2008).

Najveću manjinu (16,27%) u Vukovarsko-srijemskoj županiji čine Srbi, a značajnu većinu čine Hrvati (77,22%). Ostale etničke skupine, poput Slovaka, Rusina i Mađara, čine manji postotak. Snažan osjećaj nacionalnog identiteta u županiji pokazuje značajna hrvatska većina, no varijacije su odraz povijesnih i lokalnih utjecaja. Iako postoji etnička raznolikost, veličina Hrvata i Srba ne može se usporediti s bilo kojom drugom skupinom.

Međutim, opisani demografski obrazac se uskoro značajno mijenja uslijed izbijanja rata. Popis stanovništva iz 1991. obavljen je neposredno prije Domovinskog rata, što je imalo dalekosežne i dugotrajne posljedice za stanovništvo. Sukob je uzrokovao masovno preseljavanje, etničko čišćenje i gubitke života, drastično promijenivši demografski sastav Vukovarsko-srijemske županije.

Tijekom sukoba Vukovar je bio izložen strašnoj opsadi, što je rezultiralo gotovo potpunom devastacijom grada i masovnim raseljavanjem njegovih stanovnika. Mnogi su Hrvati napustili ili bili protjerani iz područja pod srpskom vlašću, a Srbi su imali slična iskustva u područjima pod hrvatskom kontrolom (Cigar, 1995).

Nakon rata broj stanovnika županije znatno se smanjio, jer se mnogi ljudi nikada nisu vratili svojim kućama. Poslijeratni popisi stanovništva, a o kojima će biti više govora u nastavku rada, otkrili su novo demografsko okruženje, s manje Srba i hrvatskom većinom. Stoga je popis stanovništva iz 1991. važan povijesni dokument koji dokumentira posljednji trenutak mira u regiji prije nego što je sukob nepovratno promijenio njezino društveno tkivo ističe Sells (1996). Nastavak teksta donosi više o ekonomskoj i socijalnoj situaciji prije početka Domovinskog rata.

2.2. Ekonomski i socijalni uvjeti

Ovaj dio poglavlja osvrnut će se na gospodarske i društvene prilike koje su postojale u Vukovarsko-srijemskoj županiji prije sukoba. Proučavajući gospodarsku aktivnost, stope zaposlenosti, životni standard i društvenu infrastrukturu, možemo steći bolje razumijevanje elemenata koji su utjecali na svakodnevni život građana županije i pridonijeli ukupnim populacijskim trendovima.

Vukovarsko-srijemska županija, smještena u istočnoj Hrvatskoj, imala je raznoliko socioekonomsko okruženje prije početka Domovinskog rata 1991. Ovo vrijeme obilježila je velika gospodarska aktivnost, uglavnom u poljoprivredi, kao i značajna društvena pitanja oblikovana populacija regije i gospodarska dinamika.

Prije 1991. godine gospodarstvo Vukovarsko-srijemske županije bilo je prvenstveno poljoprivredno, s plodnim ravninama uz rijeke Dunav i Savu. Poljoprivreda, posebice uzgoj žitarica, povrća i stoke, bila je ključna za gospodarstvo regije. Velikog broj srpskog stanovništva na ovom području Živić (2006b) upravo pripisuje doseljavanju srpskog stanovništva u vremenu između Prvog i Drugog svjetskog rata, kada se stvara srpska enklava uslijed agrarne reforme i kolonizacije tog prostora.

Industrijski sektor, iako manje razvijen, bio je usredotočen na gradska područja poput Vukovara i Vinkovaca, gdje su prerada hrane, tekstilna proizvodnja i proizvodnja građevinskog materijala bili ključni sektori. Geografske prednosti regije, uključujući blizinu velikih rijeka, pomogle su trgovini i transportu (Živić i Kevo, 2023). Unatoč poljoprivrednoj proizvodnji, regija je imala ekonomske nejednakosti. Mogućnosti zapošljavanja uglavnom su ovisile o sezonskom zapošljavanju u poljoprivredi, što je rezultiralo nestabilnošću prihoda i stabilnosti radnih mjesta. Zapošljavanje u industriji bilo je malo, što je rezultiralo regionalnim razlikama u županiji. Prema Mrvici Mađarcu (2009), urbana područja pružaju veće mogućnosti za rad i viši životni standard, dok ruralna područja pate od veće stope nedovoljne zaposlenosti i ograničenog pristupa ključnim uslugama.

Društvene prilike u Vukovarsko-srijemskoj županiji obilježene su značajnim razlikama između urbanih i ruralnih zajednica. Glavni centri, posebice Vukovar, imali su visoko razvijenu društvenu infrastrukturu, poput škola, bolnica i kulturnih organizacija. Međutim, ruralna područja često nisu imala pristup tim osnovnim uslugama, što je rezultiralo nižim životnim standardom i lošijim zdravstvenim ishodima. Obrazovna postignuća uvelike variraju.

Wertheimer-Baletić i Akrap (2008) pišu kako urbane regije imaju veći pristup srednjem i visokom obrazovanju, dok ruralne zajednice imaju niže razine formalnog obrazovanja.

Demografsku strukturu županije karakterizirala je i raznolika populacija Hrvata, Srba, Mađara i drugih etničkih skupina. Ova raznolikost, iako je pridonosila bogatoj kulturnoj prošlosti, također je stvorila uvjete za društveno-političku nestabilnost. Wertheimer-Baletić i Akrap (2008) navode kako je regija imala znatne trendove kretanja, s vrhuncem iseljavanja u 1960-ima dok su građani tražili bolje ekonomske izgleda negdje drugdje. Iseljavanje je imalo značajan utjecaj na lokalno gospodarstvo i demografiju, pogoršavajući ekonomske probleme u regiji.

Gospodarski i društveni uvjeti Vukovarsko-srijemske županije prije 1991. bili su određeni zemljoradničkom osnovom, regionalnim razlikama u životnom standardu i raznolikim sastavom stanovništva. Ove varijable formirale su komplicirano socioekonomsko okruženje koje je utjecalo na svakodnevni život građana županije, a pridonijelo je i većim povijesnim i političkim procesima koji su doveli do Domovinskog rata.

2.3. Etnografska struktura stanovništva

U ovom će dijelu osvrnuti na nacionalni sastav stanovništva Vukovarsko-srijemske županije 1991. Osvrnut ćemo se na etničku raznolikost županije, fokusirajući se na omjere različitih etničkih skupina. Ovaj je pristup ključan za razumijevanje kulturnog i društvenog "tkiva" regije prije golemih promjena izazvanih oružanim sukobom.

Hrvati su činili najveću etničku skupinu, s oko 78% stanovništva, dok su Srbi činili oko 15%. Preostalo stanovništvo bilo je sastavljeno od manjih etničkih manjina, uključujući Mađare, Slovake i Rusine, između ostalih, što je odražavalo povijesno raznoliko stanovništvo regije navodi Tanner (2001). Etnička raznolikost Vukovarsko-srijemske županije uveliko je bila "okidač" i naknadnog nasilja, osobito ako se proučavaju demografske statistike iz popisa stanovništva iz 1991.

Na primjer, Bellamy (2003) navodi kako su demografski sukobi u područjima poput Vukovarsko-srijemskog bili mikrokozmos većih hrvatskih domoljubnih pitanja u ranim 1990-ima. Bellamy (2003) primjećuje kako je etnička raznolikost, iako tradicionalno miroljubiva, postala izvor stresa kada se pojačala nacionalistička retorika u Hrvatskoj i Srbiji. „Etnički sastav regija poput Vukovarsko-srijemske političke su elite iskoristile za poticanje podjela i opravdavanje nasilja“ (Bellamy, 2003, 102). Iako manjinski zastupljena skupina, srpsko stanovništvo uspjelo je u kasnijim godinama protjerati hrvatsko većinski stanovništvo uslijed raznih oružanih sukoba i ratnih zločina.

Bennett (1995) dalje objašnjava kako je sukob drastično promijenio demografsku stvarnost u Vukovarsko-srijemskom području. Kao prijelomnu točku rata navodi strašnu opsadu Vukovara, koja ne samo da je uništila infrastrukturu grada, već je izazvala i velike promjene u sastavu stanovništva. Tako se opsada grada Vukovara smatra „jednom od najtragičnijih primjera etničkog čišćenja koje je karakteriziralo jugoslavenske ratove, ostavljajući nekoć živahan, multietnički grad u ruševinama“ (Bennett, 1995, 89).

Cigar (1995) posebno ističe razne tehnike etničkog čišćenja korištene tijekom sukoba, posebice na lokacijama poput Vukovara i Srijema, od protjerivanja do masovnih ubijanja nesrpskog stanovništva. Cigar (1995) tvrdi kako je motivacija takvih aktivnosti bila izgradnja etnički homogenih područja, koja su smatrana važnima za političke ciljeve zaraćenih strana. Sustavno raseljavanje i progon etničkih manjina u Vukovarsko-srijemskoj županiji bilo je dio šire strategije redefiniranja demografskih granica u korist srpske etničke skupine navodi Cigar (1995). Sells (1996) ukazuje i na važnost religijskog i kulturnog identiteta u sukobu, fokusirajući se na to kako su ti identiteti korišteni za poticanje nasilja, tvrdeći kako su u Vukovarsko-srijemskoj, kao i u drugim regijama Hrvatske, vjerski i etnički identiteti bili povezani, što je rezultiralo u daljnjoj podjeli. „Spajanje vjerskih i etničkih identiteta u retorici ratnih vođa bilo je ključno za pretvaranje susjeda u neprijatelje u mjestima poput Vukovara“ (Sells, 1996, 133). Na temelju ovih saznanja popis stanovništva u Vukovarsko-srijemskoj županiji iz 1991. služi ne samo kao evidencija stanovništva, već i kao nagovještaj dramatičnih i strašnih događaja koji su uslijedili. Popis stanovništva dokumentira izgubljenu raznolikost regije, naglašavajući teške buduće posljedice rata na etničku i socioekonomsku razinu tog područja, koje su se zadržale, iako u manjim oblicima, do danas.

3. Utjecaj Domovinskog rata na demografske promjene u Vukovarsko-srijemskoj županiji

Domovinski rat značajno je utjecao na demografski krajolik Vukovarsko-srijemske županije, posebice u pogledu kretanja stanovništva i nacionalnog sastava. Ovo poglavlje bavi se značajnim posljedicama rata, od opsežnog razaranja i masovnih migracija do kojih je došlo tijekom sukoba. Prisilno raseljavanje stanovništva, s ozbiljnom štetom na infrastrukturi i stambenim objektima, drastično je promijenilo demografski profil regije.

Nadalje, rat je doveo do znatnog smanjenja stanovništva, potaknutog gubitkom života i egzodusom stanovnika koji su bježali pred sukobom. Ove su promjene također dovele do značajne promjene u etničkom sastavu županije, jer su različite zajednice bile nerazmjerno pogođene sukobom. Nastavak rada će detaljnije istražiti te demografske promjene, dajući uvid u dugoročne učinke Domovinskog rata na Vukovarsko-srijemsku županiju.

3.1. Razaranja i migracije tijekom rata

Domovinski rat razorio je Vukovarsko-srijemsku županiju, raselivši tisuće stanovnika. Dok su pojedinci bježali od sukoba, cijela su sela iskorijenjena, a mnogi su tražili sigurnost unutar Hrvatske i u inozemstvu. Taj golemi pokret, motiviran strahom i preživljavanjem, imao je golem utjecaj na društvenu i demografsku strukturu regije.

Tijekom ratne agresije na Hrvatsku, Vukovarsko-srijemska županija pretrpjela je proporcionalno najveće ljudske i materijalne gubitke. Od tri općine koje su nekada postojale u Vukovarsko-srijemskoj županiji, cijela općina Vukovar bila je okupirana, dok je približno 44% općine Vinkovci bilo pod okupacijom navodi Šterc i Pokos (1993).

„Ratna šteta na području Grada Vukovara iznosi 9,5 mrd. kuna, od čega se na gospodarstvo odnosi 4,6 mrd. kuna, na gospodarsku infrastrukturu 2,3 mrd. i na privatnu imovinu 2,6 mrd. kuna¹. Oko 60% objekata je u ratu potpuno uništeno, a preko 30% oštećeno.“ (Vlada Republike Hrvatske, 2003)

Sukob je imao značajan utjecaj na stanovništvo Vukovarsko-srijemske županije. Županija je zabilježila značajne gubitke stanovništva kao rezultat migracija, smrti i preseljenja. Nesrpsko stanovništvo je u velikom broju napustilo zemlju kao rezultat rata, posebno iz regija koje su u jednom trenutku kontrolirale srpske snage. Zbog neposredne mogućnosti nasilja, te su migracije bile i prisilne i dobrovoljne jer su ljudi bježali u sigurnost u inozemstvo ili u druga područja

Hrvatske. Samo se dio raseljenih uspio vratiti nakon rata, što je dovelo do dugotrajnih demografskih promjena na tom području navodi Živić (2023).

Šteta uzrokovana sukobom simbolizirana je rušenjem Vukovara. Uništeno je gotovo cjelokupno povijesno i arhitektonski značajno urbano tkivo grada. Bilo je nekoliko poteškoća u obnovi grada, kao što je postizanje ravnoteže između zahtjeva povratničkog stanovništva i očuvanja povijesnih znamenitosti. Taktike korištene tijekom obnove također su kritizirali neki akademici zbog nedovoljno osjetljivosti na kompliciranu povijest i identitet Vukovara navode Karač i Štulhofer (2008).

Od ukupno 8147 poginulih hrvatskih branitelja, 1334 (16,4%) potječe iz Vukovarsko-srijemske županije. Kada se dodaju 344 nestala branitelja iz iste županije, taj broj čini 19,4% svih poginulih i nestalih hrvatskih branitelja u zemlji. U Domovinskom ratu, u Hrvatskoj je približno 6605 civila poginulo, ubijeno ili umrlo od posljedica ranjavanja, pri čemu Istočna Hrvatska čini otprilike 71,2% tog broja navode Wertheimer-Baletić i Akrap (2008).

Agresija na Hrvatsku dodatno je potaknula iseljavanje, što je rezultiralo time da je 48,1% ukupnog prirodnog prirasta stanovništva Vukovarsko-srijemske županije između 1991. i 1997. godine ostvareno u inozemstvu. Značajan odljev stanovništva prema inozemstvu dodatno je smanjio natalitet, čak i kada se uračunaju rođenja u inozemstvu. Zbog visokog ratnog mortaliteta i nastavka trenda opadanja prirodnog prirasta, razdoblje od 1991. do 2001. godine obilježeno je vrlo niskim prirodnim prirastom.

„Na temelju prirodnoga prirasta u toj bi županiji broj stanovnika između 1991. i 2001. porastao za 0,2%, ali je istodobno zabilježen i negativan saldo migracija od 13,5%, pa je u navedenom razdoblju (1991. – 2001.) ostvarena ukupna depopulacija u iznosu od 13,3%“ (Wertheimer-Baletić i Akrap, 2008, 62).

Također je važno napomenuti da je dio prognanika s vremenom trajno promijenio mjesto boravka, nastanivši se u naseljima u kojima su bili privremeno smješteni. Sve navedeno dovelo je do smanjenja broja stanovništva.

Dugoročni učinci ovih oružanih sukoba oblikovali su društveno i gospodarsko okruženje Vukovarsko-srijemske županije, ostavljajući rane koje su još uvijek vidljive u demografskom sastavu područja, gospodarskim poteškoćama i kulturnom pamćenju.

3.2. Smanjenje broja stanovnika i promjene u etničkoj strukturi

Posljedice rata dovele su do značajnog pada stanovništva Vukovarsko-srijemske županije, jer je veliki broj ljudi nastradao, a drugi su trajno evakuirani. Etnički sastav regije također se promijenio jer su određene skupine bile nesrazmjerno pogođene oružanim borbama. Rat je pratio niz čimbenika koji su imali negativan odraz na demografsku strukturu županije.

Wertheimer-Baletić i Akrap (2008) navode da kada je riječ o ovoj županiji, uz ekonomske razloge iseljavanja, sociopsihološki čimbenici igrali su značajnu ulogu, osobito u ranim 1990-ima.

Nakon popisa stanovništva iz 1991. godine, Vukovarsko-srijemska županija doživjela je značajne demografske promjene uslijed velikosrpske agresije i okupacije dijela Hrvatske. Wertheimer-Baletić (1993) navodi kako je rat, kao nepredviđeni vanjski faktor, izazvao velike gubitke i značajne poremećaje u svim aspektima demografskog razvoja, s dugotrajnim posljedicama koje nadilaze samo demografske aspekte. Stanovništvo Vukovara i okolnih područja pretrpjelo je teške posljedice rata, uključujući ubijanja, odvođenje u logore, izbjeglištvo, progonstvo i raseljavanje unutar Hrvatske te u susjedne zemlje.

Između popisa stanovništva iz 1991. i 2001. godine, 54 naselja koja su bila pod okupacijom u Vukovarsko-srijemskoj županiji izgubila su nešto manje od četvrtine svog prijeratnog stanovništva. Ostala naselja, uključujući značajan broj onih koja nisu bila okupirana, ali su se nalazila na crti bojišta ili blizu nje, zabilježila su u istom razdoblju minimalan porast stanovništva od samo 0,4%. Šesnaest naselja udaljenih od ratnih zona zabilježilo je porast stanovništva od 5,7%. Naselja s većinskim srpskim stanovništvom depopulirala su za 18,1% između 1991. i 2001. godine, dok su naselja s većinskim hrvatskim stanovništvom zabilježila pad broja stanovnika od 10,3% navodi Živić (2006a).

Prema popisu iz 2001. godine, Vukovarsko-srijemska županija imala je 204.766 stanovnika, od kojih je 9,1% bilo odsutno u inozemstvu, dok je 9,2% bilo odsutno unutar Hrvatske uključujući prognanike, osobe na radu, školovanju i slično. To znači da je 18,3% stanovništva ove županije bilo odsutno iz mjesta popisa, što je znatno iznad prosjeka za Hrvatsku (9,2%) te iznad udjela odsutnog stanovništva u drugim županijama koje su također bile pod okupacijom ili u ratnoj zoni pišu Wertheimer-Baletić i Akrap (2008).

4. Poslijeratne demografske promjene

Domovinski rat imao je značajan utjecaj na stanovništvo Vukovarsko-srijemske županije, jedne od ratom najpogođenijih županija u Hrvatskoj. Sukob je rezultirao velikim preseljenjem stanovništva, gubitkom infrastrukture i promjenama u etničkoj mješavini područja. Ovo poglavlje istražuje demografske promjene koje su se dogodile u poslijeratnom razdoblju, s naglaskom na povratak raseljenih osoba i šire demografske obrasce nastale nakon rata.

4.1. Povratak prognanika i obnova

Povratak prognanika u Vukovarsko-srijemsku županiju bio je važan dio poslijeratne obnove. Mnogi stanovnici koji su napustili svoje kuće tijekom nasilja na kraju su se vratili, motivirani željom da obnove svoju imovinu i ponovo izgrade svoje živote. Ovaj odjeljak razmatra proces repatrijacije, probleme s kojima se povratnici susreću i napore koje poduzimaju vlada i strane organizacije da pomognu u ovom procesu, kao što je obnova domova i infrastrukture.

Povratak prognanika bio je ključni cilj politike obnove nakon rata, ali taj proces nije tekao glatko. Prema podacima Tportal.hr (2012), u Vukovarsko-srijemsku županiju se do kraja 2011. godine vratilo 36.813 osoba koje su bile prognane tijekom Domovinskog rata 1991. godine, što čini 71,2 posto ukupnog broja prognanika. Tijekom rata iz te županije je bilo prognano 51.703 osobe, što znači da se 14.890 osoba nije vratilo u svoje domove. Ove podatke potvrdio je Regionalni ured Uprave za područja posebne državne skrbi pri Ministarstvu regionalnog razvoja i fondova Europske unije. Glavni razlozi za sporo vraćanje bili su nedostatak infrastrukture, uništeni domovi i strah od ponovnog sukoba, a također, ekonomska situacija u regiji bila je izrazito nepovoljna, što je dodatno obeshrabrivalo povratak navodi Živić (2012).

Iako je hrvatska vlada uspostavila programe za poticanje povratka, uključujući financijsku pomoć i obnovu kuća, mnogi prognanici su odlučili ostati u mjestima gdje su se privremeno naselili. Prognanici su često uspostavili nove socijalne i ekonomske veze, što je dodatno otežalo njihov povratak.

Prema navodima Tportal.hr (2012), od 22.061 prognanika iz Vukovara, do svojih domova vratilo se 12.630 osoba, što predstavlja 57,2 posto. Većina povratnika vratila se na područja s većinskim hrvatskim i nesrpskim stanovništvom, gdje je povratak iznosio više od 80 posto. Najmanji broj povrataka zabilježen je u općinama s pretežno srpskim stanovništvom, s

iznimkom Gaboša, gdje se vratilo svih 20 prognanika, i Karadžićeva, iz kojeg je bilo prognano 11 osoba, a devet se vratilo. U Bobotu i Negoslavce, iz kojih je 1991. godine bilo prognano 33 osobe, nije se vratio nijedan povratnik. Obnova Vukovara i okolnih područja bila je prioritetna, ali zahtijevala je ogromna financijska sredstva i logističku podršku. Obnova nije uključivala samo fizičku rekonstrukciju, već i ponovnu izgradnju društvene infrastrukture kao što su škole, bolnice i drugi javni objekti.

Međutim, proces obnove nije uvijek teкао bez poteškoća. Nedostatak sredstava, birokratske prepreke i nesigurnost oko vlasništva nad nekretninama često su usporavali napredak. Također, povratnici su se suočavali s problemom nedostatka radnih mjesta, što je dodatno kompliciralo njihovu integraciju u poslijeratnu ekonomiju. Jedan od najvećih izazova bio je ekonomska revitalizacija regije. Prethodno industrijski razvijena područja, kao što su Vukovar i Ilok, bila su gotovo uništena tijekom rata. Ekonomski oporavak bio je spor, a nezaposlenost je ostala visoka, što je dovelo do daljnjeg iseljavanja, osobito mlađih osoba. Unatoč naporima države i međunarodnih organizacija, poput Europske unije, da potaknu investicije i ekonomski rast, rezultati su često bili ispod očekivanja.

Programi za poticanje malog i srednjeg poduzetništva, kao i subvencije za poljoprivredu, bili su ključni elementi strategije za oživljavanje lokalne ekonomije. No, mnogi od tih programa nisu bili dovoljno učinkoviti zbog loše implementacije i nedostatka lokalne infrastrukture i stručnog kadra.

4.2. Demografski trendovi u poslijeratnom razdoblju

Vukovarsko-srijemska županija je nakon rata doživjela značajne demografske promjene, pod utjecajem sukoba i povratka prognanika. Ovaj odjeljak istražuje demografske obrasce u regiji, kao što su rast stanovništva, dobna struktura i etnička mješavina. Također ispituje dugoročne posljedice rata na dinamiku stanovništva regije, poput migracijskih obrazaca, stope nataliteta i tekućih problema demografskog oporavka. Vukovarsko-srijemska županija doživjela je značajne demografske pomake zbog Domovinskog rata koji je započeo 1991. Regija, zbog svog pograničnog položaja sa Srbijom i Bosnom i Hercegovinom, ima veliku nacionalnu sigurnosnu važnost za Hrvatsku, posebice zbog toga što je županija pretrpjela velike ljudske gubici tijekom rata ističe Živić i suradnici (2015). Poslijeratni oporavak nije doveo do značajnih pozitivnih demografskih promjena, a regija se i dalje bori s velikim padom stanovništva i neravnotežama u razvoju stanovništva navodi Poljanec Borić (2008).

Prirodni prirast stanovništva Vukovarsko-srijemske županije od 1991. godine konstantno je negativan, s više umrlih nego rođenih. Rat je izazvao ozbiljne poremećaje u kretanju stanovništva, što je rezultiralo dugotrajnim negativnim prirodnim kretanjem. Od 1998. do 2014. godine u Županiji je zabilježen prirodni pad stanovništva od 5.525 stanovnika, a situaciju pogoršava pad nataliteta ističu Živić i suradnici (2015). Migracijski obrasci također odražavaju utjecaj rata, pri čemu je županija postala dominantno orijentirana na iseljavanje. Prema Živić i suradnicima (2015) neto migracijski saldo od 2001. do 2011. bio je negativan, sa značajnim udjelom stanovništva koji je emigrirao, posebno u godinama neposredno nakon rata. Većina emigranata bili su mlađi, radno sposobni pojedinci, što je dodatno pridonijelo starenju stanovništva i demografskom padu regije.

4.2.1. Popis stanovništva iz 2001.

Wertheimer-Baletić i Akrap (2008) navode kako se od 1991. do 2011. broj stanovnika Vukovarsko-srijemske županije smanjio za 22,4%. Ovo razdoblje obilježeno je vrhuncem broja stanovnika 1991. (231.241 osoba), ali je rat doveo do dramatičnog pada.

Tako Wertheimer-Baletić i Akrap (2008) navode kako je tijekom 1991. u Hrvatskoj živjelo ukupno 4.784.265 stanovnika, od čega na području općina Vukovarsko-srijemske županije 231.241 stanovnika, dok se prema podacima iz 2001. uviđa smanjenje broja stanovnika u Hrvatskoj na 4.437.460 stanovnika, a time i u Vukovarsko-srijemskoj županiji na 204.768 stanovnika.

Demografski gubici povezani su s izravnim utjecajem rata, uključujući žrtve i prisilne migracije. Između 1991. i 2001. broj stanovnika županije smanjio se za 11,4%, a daljnjih 12,3% pad je zabilježen između 2001. i 2011. Rat i njegove posljedice značajno su pridonijeli tom padu, a prisilne migracije imale su ključnu ulogu u depopulaciji regije navode Živić i suradnici (2015).

Popisi stanovništva u Vukovarsko-srijemskoj županiji iz 1991. i 2001. pokazuju značajne pomake u broju stanovnika županije, što se ponajviše može pripisati sukobima i prisilnim migracijama. Postotak stanovništva koje se izjasnilo kao srpsko bilo je 19,7% 1991. godine, ali je do 2001. godine drastično smanjeno na 15,5% navodi Dobrovšak (2001).

Pad broja stanovnika također je primijećen među drugim nacionalnim manjinama, uključujući Mađare, Slovake i Rusine, a ti su trendovi navodi Dobrovšak (2001) bili pokazatelji širih

učinaka sukoba, preseljenja i promijenjenih migracijskih trendova. Ove promjene naglašavaju značajne demografske učinke sukoba na to područje 1990-ih.

Osim demografskih pomaka među Srbima, ostale manjinske skupine u Vukovarsko-srijemskoj županiji doživjele su pad od 1991. do 2001. godine. Na primjer, mađarsko stanovništvo smanjilo se za oko 34%, a slovačko stanovništvo smanjilo se za približno 18% ističe Dobrovšak (2001). Ta su smanjenja uglavnom bila posljedica prisilnih migracija, gubitaka povezanih s ratom i gospodarskih izazova nakon rata. Sveukupno stanovništvo županije postalo je homogenije, s povećanjem udjela Hrvata, dok je zastupljenost gotovo svih nacionalnih manjina značajno smanjena, odražavajući burnu povijest regije tijekom 1990-ih, a to se nastavilo i u narednim godinama.

Dobrovšak (2001) identificira niz dodatnih promjena koje su se dogodile između popisa 1991. i 2001. pored demografskih promjena. Ona skreće pozornost na to kako su migracijski obrasci i urbanizacija potkopali ruralne zajednice i uzrokovali prekid tradicionalnih veza među manjinskim kulturama. Također Dobrovšak (2001) navodi kako mješoviti brakovi, posebno oni u koje su uključeni Srbi, slabe etničke identitete i rastuća društvena mobilnost i obrazovna postignuća također igraju čimbenik u tim promjenama identiteta. Nadalje, postojale su razlike u načinima na koje su se ljudi samoidentificirali tijekom popisa zbog modifikacija kriterija.

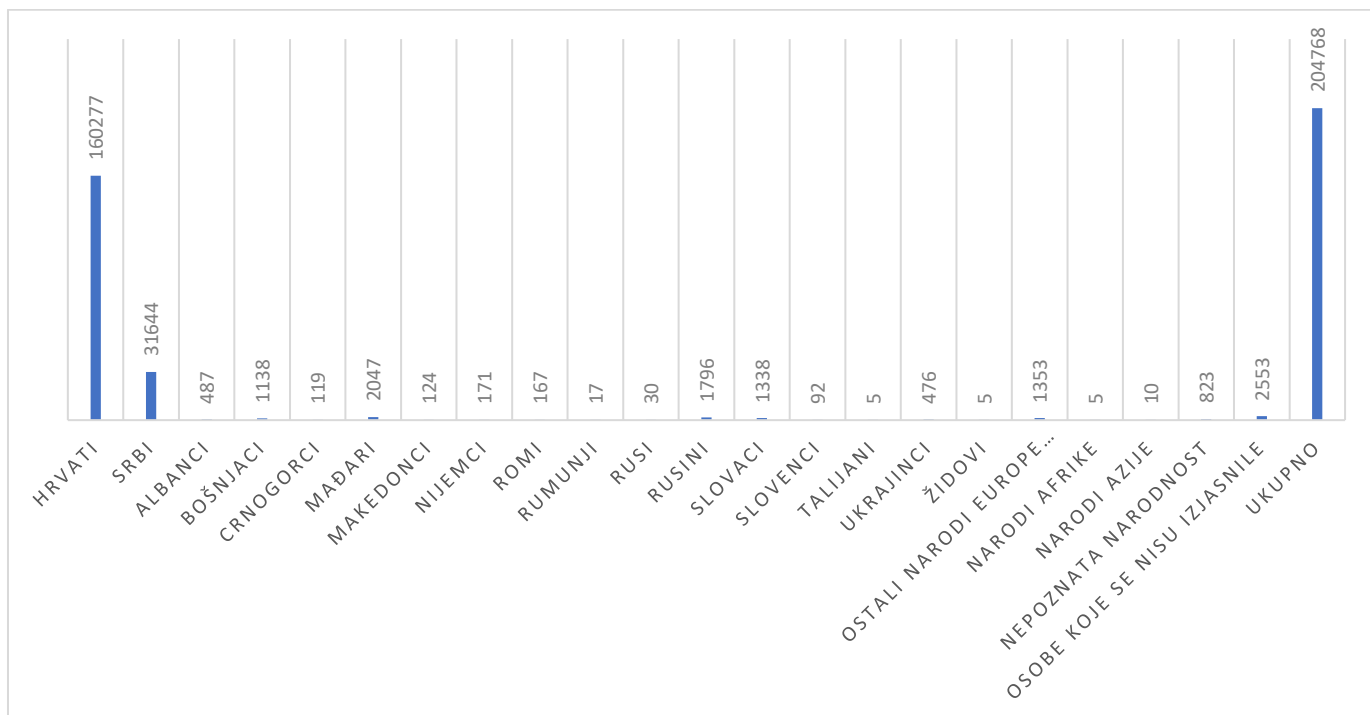
Prema podacima za Vukovarsko-srijemsku županiju prema popisu stanovništva iz 2001. godine ukupno stanovnika bilo je 204.768, od čega je Hrvata bilo 160.277 (78,27%), dok je nacionalnih manjina ukupno bilo 39.745 (19,41%).

Prema popisu svih nacionalnih manjina u Vukovarsko-srijemskoj županiji iz 2001. godine, narodnost je izgledala sljedeće:

- Srbi 31.644 (15,45%),
- Albanci 487 (0,24%),
- Bošnjaci 1.138 (0,56%),
- Crnogorci 119 (0,06%),
- Mađari 2.047 (1,00%),
- Makedonci 124 (0,06%),
- Nijemci 171 (0,08%),
- Romi 167 (0,08%),
- Rumunji 17 (0,01%),

- Rusi 30 (0,01%),
- Rusini 1.796 (0,88%),
- Slovaci 1.338 (0,65%),
- Slovenci 92 (0,04%),
- Talijani 5 (0,002%),
- Ukrajinci 476 (0,23%),
- Židovi 5 (0,002%),
- ostali narodi Europe (muslimani) 1.353 (0,66%),
- narodi Afrike 5 (0,002%),
- narodi Azije 10 (0,005%),
- nepoznata narodnost 823 osobe (0,40%) i
- osobe koje se nisu izjasnile 2.553 (1,25%). (Državni zavod za statistiku, 2001)

Grafikon 2. Popis narodnosti Vukovarsko-srijemske županije iz 2011.

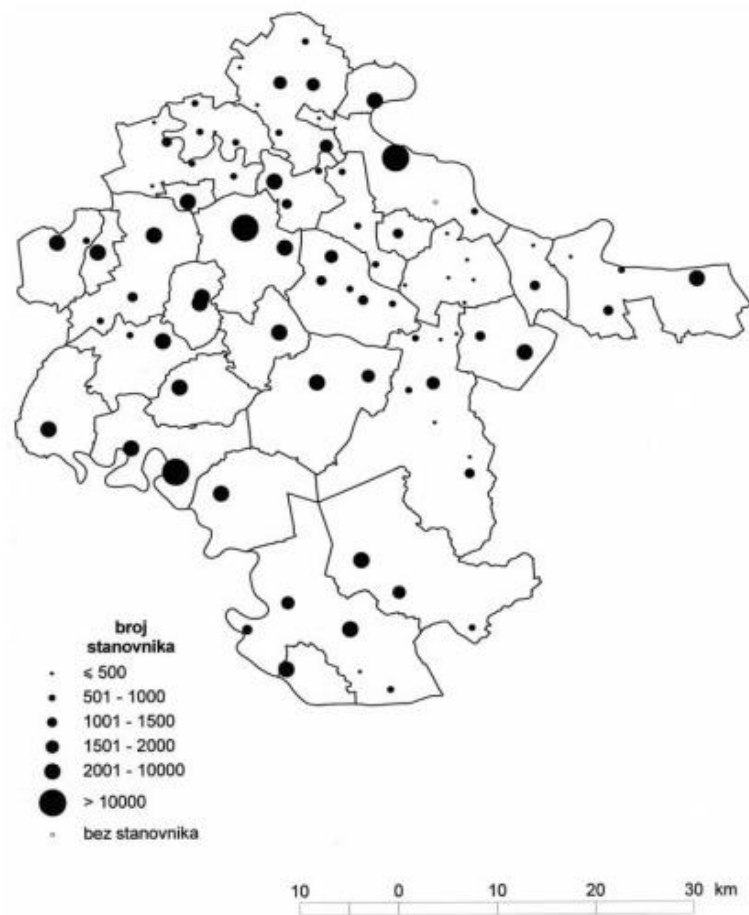
Izvor: Državni zavod za statistiku (2001). Stanovništvo prema narodnosti - detaljna klasifikacija, po županijama, popis 2001. Dostupno na:

https://web.dzs.hr/Hrv/censuses/Census2001/Popis/H01_03_10/H01_03_10.html, 15.8.2024.

Prema podacima popisa stanovništva iz 2001. godine u Vukovarsko-srijemskoj županiji bilo je 204.768 stanovnika. Većina stanovništva bili su Hrvati. Među nacionalnim manjinama

najbrojnija je bila srpska s 31.644 osobe, što je činilo 15,45% ukupnog stanovništva. Ostale značajne manjinske skupine uključivale su Mađare, Bošnjake, Rusine, Slovake i Albance. U manje grupe narodnosti treba uključiti Ukrajinke, Crnogorce, Makedonce, Nijemce, Rome i Slovence. Među najmanje zastupljene narodnosti ubrajaju se Talijani, Židovi, Afrikanci, Azijati, Rumunji i Rusi. Ukratko, Hrvati su bili dominantna etnička skupina, a slijede ih Srbi kao najveća manjina.

Slika 1. Prikaz gustoće naseljenosti iz 2001. godine u Vukovarsko-srijemskoj županiji

Izvor: Živić, 2006a, 51

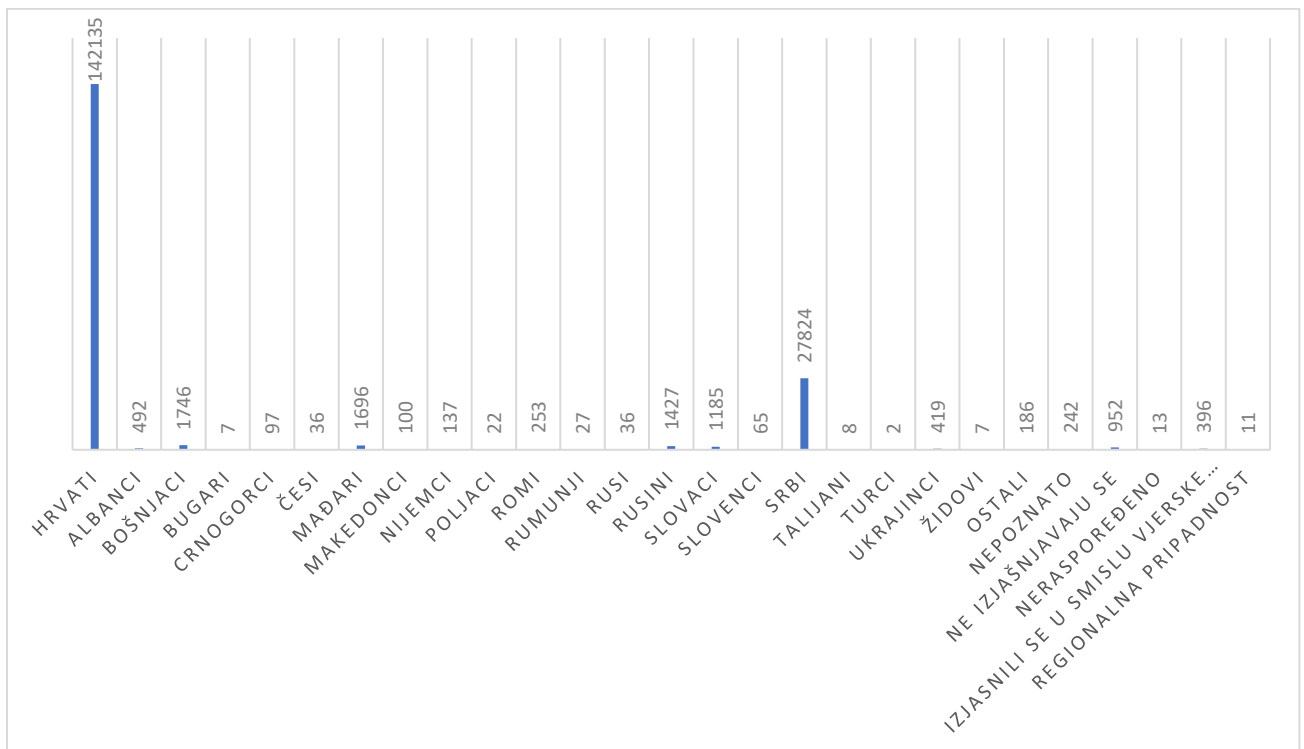
4.2.2. Popis stanovništva iz 2011.

Prema Popisu stanovništva iz 2011. godine, Vukovarsko-srijemska županija, na površini od 2454 km², imala je 179 521 stanovnika, što je činilo 4,19% ukupnog stanovništva Hrvatske. Gustoća naseljenosti u županiji iznosila je 73,15 stanovnika po četvornom kilometru.

Prema podacima za Vukovarsko-srijemsku županiju prema popisu stanovništva iz 2011. godine od ukupnog broja stanovnika Hrvata je bilo 142.135 što čini malo više 79% ukupne populacije područja.

Od nacionalnih manjina Albanaca 492 (0,27%), Bošnjaka 1.746 (0,97%), Bugara 7 (0,00%), Crnogoraca 97 (0,05%), Čeha 36 (0,02%), Mađara 1.696 (0,94%), Makedonaca 100 (0,06%), Nijemaca 137 (0,08%), Poljaka 22 (0,01%), Roma 253 (0,14%), Rumunja 27 (0,02%), Rusa 36 (0,02%), Rusina 1.427(0,79%), Slovaka 1.185 (0,66%), Slovenaca 65 (0,04%), Srba 27.824 (15,5%), Talijana 8 (0,00%), Turaka 2(0,00%), Ukrajinaca 419 (0,23%), Židova 7(0,00%), ostalih 186 (0,22%), nepoznato 242 (0,13%), ne izjašnjavaju se 952 (0,53%), neraspoređeno 13 (0,01%), izjasnili se u smisli vjerske pripadnosti 396 (0,10%), regionalna pripadnost 11 (0,01%).

Grafikon 2. Popis narodnosti Vukovarsko-srijemske županije iz 2011.

Izvor: Državni zavod za statistiku (2011). Popis 2011. Dostupno na:
https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1469.pdf, 15.8.2024.

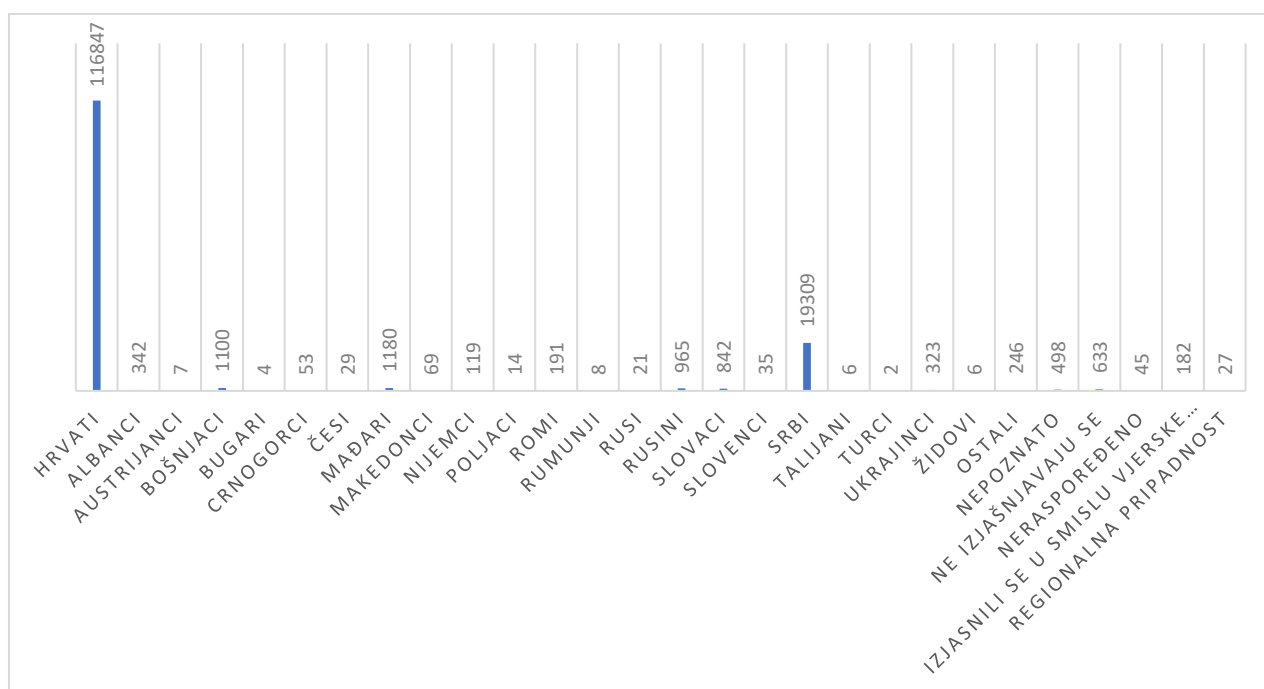
Ukupan broj stanovnika Vukovarsko-srijemske županije prema popisu stanovništva iz 2011. godine iznosio je 179.521. Većinu stanovništva činili su Hrvati. Među nacionalnim manjinama najveću skupinu čine Srbi s 27.824 osobe, što čini 15,5% ukupnog stanovništva. Ostale značajne manjinske skupine bili su Bošnjaci, Mađari, Rusini, Slovaci i Albanci. Manje manjinske skupine bile su Ukrajinci, Romi, Crnogorci, Makedonci i Nijemci.

Najmanje zastupljene grupe bile su Česi, Poljaci, Rumunji, Rusi, Slovenci, Talijani, Bugari, Židovi i Turci. Dodatno, 242 osobe (0,13%) bile su nepoznate nacionalnosti, 952 osobe (0,53%) nisu se izjasnile o nacionalnoj pripadnosti, a 396 osoba (0,10%) identificiralo se prema vjerskoj pripadnosti, a ne prema etničkom ili nacionalnom identitetu. Ukratko, stanovništvo Vukovarsko-srijemske županije 2011. bilo je većinski hrvatsko, a Srbi su bili najveća manjinska skupina. Druge manjinske populacije bile su znatno manje, s nekoliko skupina poput Talijana, Židova i Turaka koje su imale manje od deset pojedinaca svaka.

4.2.3. Popis stanovništva iz 2021.

Prema popisu stanovništva iz 2021. Vukovarsko-srijemska županija imala je 143.113 stanovnika. Hrvata je bilo 116.847 (81,65%). Od ostalih manjina: Albanci 342 (0,24%), Austrijanci 7 (0,00%), Bošnjaci 1.110 (0,78%), Bugari 4 (0,00%), Crnogorci 53 (0,04%), Česi 29 (0,02%), Mađari 1.180 (0,82%), Makedonci 69 (0,05%), Nijemci 119 (0,08%), Poljaci 14 (0,01%), Romi 191 (0,13%), Rumunji 8 (0,01%), Rusi 21 (0,01%), Rusini 965 (0,67%), Slovaci 842 (0,59%), Slovenci 35 (0,02%), Srbi 19.309 (13,49%), Talijani 6 (0,00%), Turci 2 (0,00%), Ukrajinci 323 (0,23%), Židovi 6 (0,00%), ostali 246 (0,17%), regionalna pripadnost 27 (0,02%), izjasnili se u smislu vjerske pripadnosti 182 (0,13%), neraspoređeno 45 (0,03%), ne izjašnjavaju se 633 (0,44%), nepoznato 498 (0,35%).

Grafikon 3. Prikaz narodnosti Vukovarsko-srijemske županije iz 2011.

Izvor: Državni zavod za statistiku (2021). Popis 2021. Dostupno na: <https://dzs.gov.hr/u-fokusu/popis-2021/88>, 15.8.2024.

Prema podacima popisa stanovništva iz 2021. godine u Vukovarsko-srijemskoj županiji broj stanovnika bio je 143.113. Većinu stanovništva činili su Hrvati. Od ostalih etničkih manjina u velikoj mjeri bili su zastupljeni najviše Srbi, a potom Mađari, Bošnjaci, Rusini, Slovaci, Albanci, Ukrajinci, Romi, Makedonci, Crnogorci i Nijemci. U manje grupe mogu se svrstati Slovenci, Česi, Poljaci, Rusi, Rumunji, Talijani, Židovi, Bugari, Austrijanci i Turci. Ukratko, stanovništvo Vukovarsko-srijemske županije u 2021. ostalo je većinski hrvatsko, a Srbi su najveća manjinska skupina. Ostale manjine bile su znatno manje brojčane, a najbrojnije su bile Mađari, Bošnjaci, Rusini i Slovaci. Mnoge druge etničke skupine bile su prisutne u vrlo malom broju, a svaka je činila manje od 1% ukupnog stanovništva.

5. Trenutni demografski izazovi

Prema podacima Vukovarsko-srijemske županije (2024a), županija obuhvaća 84 naseljena mjesta, koja su administrativno organizirana u pet gradova - Vukovar, Ilok, Vinkovci, Županja i Otok, kao i 26 općina. Ovaj kraj karakteriziraju brojna velika sela, od kojih svako broji nekoliko tisuća stanovnika. Međutim cijela županija još uvijek osjeća posljedice Domovinskog rata i stradanja. Tako će se ovdje obraditi glavni problemi koji se prema Kardovu (2002) odnose na manjak povjerenja između različitih etničkih skupina, što je ključno za održivi povratak, povratak prognanika koji se suočava s teškoćama zbog uništene infrastrukture i gospodarstva, potom na problem političke instrumentalizacije povratka, gdje su političke elite koristile povratak za svoje ciljeve i na kraju na nedostatak podrške i resursa za održivi povratak, te izazove vezane uz obnovu socijalne kohezije unutar zajednica.

5.1. Niska stopa nataliteta

Prirodni prirast stanovništva Vukovarsko-srijemske županije od 1991. godine konstantno je negativan, s više umrlih nego rođenih. Živić i suradnici (2015) ističu kako je rat izazvao ozbiljne poremećaje u kretanju stanovništva, što je rezultiralo dugotrajnim negativnim prirodnim kretanjem nadodajući kako je od 1998. do 2014. u Županiji zabilježen prirodni pad stanovništva od 5.525 stanovnika, a situaciju pogoršava pad nataliteta.

Budući rast regije suočava se sa značajnim preprekama kao rezultat tekućeg demografskog smanjenja, koje je bilo pogoršano sukobom. Živić i suradnici (2015) predviđaju kako će opadanje i starenje stanovništva pogoršati ekonomske i socijalne probleme, poput nedostatka radne snage i rastuće potražnje za socijalnim uslugama, a upravo o ovome će biti više govora u nastavku teksta. Pogranični položaj regije predstavlja sigurnosnu ranjivost zbog demografske nestabilnosti i migracijskih pritisaka.

Živić i suradnici (2015) ističu četiri nejednaka razdoblja s intenzitetom i trendom demografske dinamike. Prvo od 1857. do 1910. u kojemu je demografski porast iznosio 49,5%; drugo od 1910. do 1921. s demografskim padom od -1,8%; treće od 1921. do 1991. u kojemu je ukupan broj stanovnika porastao za 81,5%; te četvrto između 1991. i 2011. tijekom kojega je stopa međupopisne promjene broja stanovnika bila negativna i iznosila je -22,4% (Živić, et.al., 2015, 42)

5.2. Visoke migracije (iseljavanje)

Migracijski obrasci također odražavaju utjecaj rata, pri čemu je županija postala dominantno orijentirana na iseljavanje. Živić i suradnici (2015) navode kako je neto migracijski saldo od 2001. do 2011. bio negativan, sa značajnim udjelom stanovništva koji je emigrirao, posebno u godinama neposredno nakon rata. Većina emigranata bili su mlađi, radno sposobni pojedinci, što je dodatno pridonijelo starenju stanovništva i demografskom padu regije.

Budući rast regije suočava se sa značajnim preprekama kao rezultat tekućeg demografskog smanjenja, koje je pogoršano sukobom. Predviđa se da će opadanje i starenje stanovništva pogoršati ekonomske i socijalne probleme, poput nedostatka radne snage i rastuće potražnje za socijalnim uslugama. Pogranični položaj regije predstavlja sigurnosnu ranjivost zbog demografske nestabilnosti i migracijskih pritisaka (Živić, 2015).

5.3. Nezaposlenost i ekonomski problemi

U Vukovarsko-srijemskoj županiji veliki su problem nezaposlenost i ekonomske teškoće, posebice nakon Domovinskog rata. Industrijska baza i infrastruktura regije pretrpjeli su značajnu štetu od rata, što je rezultiralo dramatičnim padom izgleda za zapošljavanje. Gospodarski oporavak bio je spor, a mnoge su tvrtke uništene ili ozbiljno oštećene, što je dovelo do kronično visoke stope nezaposlenosti.

Gubitak velikog postotka radne snage na tom području zbog iseljavanja, raseljavanja ili smrtnih slučajeva bio je jedna od najtežih posljedica rata. Kao rezultat ove demografske tranzicije i nedovoljnog ulaganja u cijelom poslijeratnom razdoblju, sada ima manje izgleda za zapošljavanje, posebno za mlade ljude naglašava Živić (2012).

Zbog visoke stope nezaposlenosti, mnoge mlade obitelji napuštaju regiju u potrazi za boljim ekonomskim prilikama negdje drugdje, što je pogoršalo druge društvene izazove uključujući siromaštvo, iseljavanje i pad stope nataliteta.

Rat i gospodarske poteškoće koje su uslijedile također su značajno negativno utjecale na poljoprivredu, koja je kroz povijest bila temelj lokalnog gospodarstva ističe Živić (2012). Smanjenje poljoprivredne produktivnosti i daljnje financijske poteškoće rezultat su poljoprivrednih aktivnosti koje su ozbiljno prekinute minama, devastacijom obradivog zemljišta i gubitkom poljoprivrednih strojeva.

Provedeni su brojni vladini programi i projekti financirani od strane EU s ciljem gospodarskog oporavka i razvoja u nastojanju da se potakne gospodarstvo i smanji nezaposlenost. U međuvremenu, te inicijative nisu uvijek bile uspješne, a gospodarska nestabilnost tog područja i dalje je prisutna.

Potrebna je sveobuhvatna strategija za rješavanje ovih problema, koja uključuje privlačenje ulaganja, poticanje poduzetništva, jačanje infrastrukture i širenje inicijativa za obrazovanje i obuku kako bi se lokalna radna snaga bolje pripremila za potrebe suvremenog gospodarstva. Vukovarsko-srijemska županija samo takvim koordiniranim mjerama može očekivati prevladavanje gospodarskih poteškoća i smanjenje nezaposlenosti, jamčeći bogatiju budućnost svojim građanima.

5.4. Starenje stanovništva i dobno-spolna struktura

Značajne demografske probleme u Vukovarsko-srijemskoj županiji donosi starenje stanovništva i dobno-spolna struktura, koji su pogoršani posljedicama Domovinskog rata i iz njega proizašlih socioekonomskih poteškoća. Postotak starijih osoba na tom području je u stalnom porastu, dok se broj mlađih smanjuje, a natalitet pada navodi Kardov (2002). Postoje značajne posljedice za lokalno gospodarstvo, socijalne usluge i opći život u zajednici koje proizlaze iz ove populacijske tranzicije.

Glavni uzrok starenja stanovništva je uporni egzodus mlađih ljudi i obitelji, posebice tijekom i nakon rata. Velik broj mlađih ljudi s tog područja emigrirao je u inozemstvo ili u Hrvatsku u potrazi za boljim životnim i radnim mogućnostima. Sada postoji demografska neravnoteža u županiji kao rezultat ovog iseljavanja, s većim postotkom starijih ljudi koji tamo žive. Niska stopa nataliteta nije bila dovoljna za suzbijanje prirodnog gubitka stanovništva povezanog sa starenjem, što pogoršava trend starenja.

Dobno-spolna struktura Vukovarsko-srijemske županije je iskrivljena, s većim udjelom žena u starijim dobnim skupinama vidljivo je prema podacima Državnog zavoda za statistiku (2021). S obzirom na to da žene često žive duže od muškaraca, to je čest fenomen u zajednicama koje stare. Također je vjerojatnije da će starije žene živjeti same i trebati im pomoć, dobno-spolna neravnoteža predstavlja jedinstven problem za pružanje socijalnih i zdravstvenih usluga. Učinci starije populacije su značajni.

Sve starije stanovništvo opterećuje socijalne službe, zdravstvenu skrb i mirovinske planove; s druge strane, manji broj radno sposobnih znači i manju radnu snagu, što usporava gospodarski razvoj i produktivnost. Nadalje, postoje važne društvene posljedice pada mlađeg stanovništva, kao što je moguća erozija kohezivnosti zajednice i kulturne snage.

Kako bi se učinkovito riješili problemi starenja stanovništva u Vukovarsko-srijemskoj županiji, potrebne su posebne politike koje podupiru zadržavanje stanovništva, potiču veći natalitet i pružaju dostatnu pomoć starijim osobama. To podrazumijeva povećanje podrške obitelji, jačanje zdravstvenih usluga i razvoj atmosfere koja privlači i zadržava mlađe građane. Regija je izložena riziku kontinuiranog pada stanovništva i socioekonomske stagnacije u nedostatku takvih napora.

Piramida stanovništva Vukovarsko-srijemske županije, temeljena na popisu stanovništva iz 2021., prema podacima Državnog zavoda za statistiku (2021) otkriva nekoliko značajnih demografskih trendova koji imaju važne implikacije na budućnost regije. Ova analiza naglašava starenje stanovništva, rodnu neravnotežu u starijoj populaciji, sve manje mlađe populacije i uravnoteženu demografiju srednje dobi.

Jedna od najupečatljivijih karakteristika piramide je izrazito starenje stanovništva. Najveće dobne skupine koncentrirane su u rasponu od 50 do 64 godine i za muškarce i za žene. Na primjer, dobna skupina od 60 do 64 godine sastoji se od 5569 muškaraca i 6004 žene, što je čini jednim od najmnogoljudnijih segmenata u piramidi navodi Državni zavod za statistiku (2021). Ova koncentracija sugerira da se Vukovarsko-srijemska županija suočava s demografskim starenjem, što je čak uobičajeni trend u mnogim dijelovima Republike Hrvatske, ali Europe, gdje se natalitet smanjio, a životni vijek produljio. Velik broj pojedinaca u tim starijim dobnim skupinama ukazuje na to da bi se županija sljedećih godina mogla suočiti s izazovima vezanim uz starenje radne snage i povećanu potražnju za zdravstvenim i socijalnim uslugama.

Popratno starenje stanovništva je i značajna spolna neravnoteža, osobito u starijim dobnim skupinama. Kako dob raste, broj ženskih osoba naglo premašuje broj muškaraca. U dobnoj skupini 85+ ima 2287 žena u usporedbi sa samo 883 muškarca prema podacima Državnog zavoda za statistiku (2021). Ova razlika između spolova može se pripisati višim stopama smrtnosti među muškarcima, što je globalno dokumentiran fenomen. Prevladavanje žena u tim starijim dobnim skupinama sugerira da će postojati rastuća potreba za uslugama prilagođenim starijim ženama, za koje je vjerojatnije da će živjeti same i zahtijevati socijalnu i zdravstvenu podršku.

Za razliku od sve starijeg i pretežito ženskog starijeg stanovništva, mlađe stanovništvo u Vukovarsko-srijemskoj županiji osjetno je manje. Broj djece i tinejdžera do 19 godina znatno je manji od broja starijih dobnih skupina, što ukazuje na pad nataliteta. Na primjer, prema podacima Državnog zavoda za statistiku (2021), dobnna skupina 0-4 godine sastoji se od samo 3.126 muškaraca i 2.959 žena, što je znatno niže od odgovarajućih brojki za starije skupine. Ovo smanjenje u mlađim dobnim skupinama ne samo da naglašava pad stope nataliteta u županiji, već također izaziva zabrinutost oko buduće dostupnosti mlade, živahne radne snage koja je neophodna za gospodarski rast i održivost.

Unatoč ovim izazovima, prema podacima Državnog zavoda za statistiku (2021), čini se da je populacija srednjih godina (25-49 godina) relativno uravnotežena između muškaraca i žena. Ova demografska stabilnost radno sposobnog stanovništva ključna je jer čini okosnicu gospodarstva regije. Međutim, kako ova skupina stari, županija će se morati pozabaviti potencijalnim ekonomskim i društvenim učincima sve starijeg stanovništva u kombinaciji sa sve manjom bazom mlađih pojedinaca.

Zaključno, populacijska piramida Vukovarsko-srijemske županije odražava značajne demografske pomake koji upućuju na starenje društva sa smanjenjem mlađeg stanovništva i rodnu neravnotežu među starijim osobama. Ovi trendovi naglašavaju potrebu za strateškim planiranjem za rješavanje izazova povezanih sa starenjem stanovništva, posebice u područjima zdravstvene zaštite, socijalnih usluga i gospodarskog razvoja. Ako im se ne pozabavimo, te bi demografske promjene mogle dovesti do niza socioekonomskih izazova koji bi mogli utjecati na dugoročnu održivost regije i kvalitetu života njezinih stanovnika.

6. Mjere za demografsku revitalizaciju

U ovom poglavlju opisane su strateške mjere i ciljevi namijenjeni zaustavljanju gubitka stanovništva i vraćanju zajednica u život. Njegovi glavni ciljevi su poboljšanje općeg životnog standarda, poticanje gospodarskog razvoja i privlačenje investicija te poticanje povratka mladih obitelji. Kako bi se osigurao održivi porast stanovništva i izgradilo kvalitetno mjesto stanovanja, ove su mjere ključne.

6.1. Poticaji za povratak mladih obitelji

Kako bi se riješio problem smanjenja broja stanovnika, potrebno je uvoditi poticaje za promicanje povratka mladih obitelji. Ti poticaji, koji su osmišljeni kako bi povratak učinili privlačnim i održivim, mogu biti u obliku novčane pomoći, stambenih povlastica ili posla.

Vukovarsko-srijemska županija izradila je *Plan razvoja Vukovarsko-srijemske županije za razdoblje 2021.-2027. godine* (u kasnijem dijelu teksta samo Plan) u kojemu se spominju i mjere za demografsku revitalizaciju i bolji položaj obitelji kao jedna od mjera za usklađivanje sa strateškim ciljevima NRS-a 2030. „Strateškom cilju - Demografska revitalizacija i bolji položaj obitelji, doprinijet će se djelovanjem u smjeru jačanja demografske politike i demografskog oporavka koji je ključan preduvjet budućeg gospodarskog rasta i stabilnosti društva“ (Vukovarsko-srijemska županija, 2022, 45).

Tako se spomenuti strateški cilj dijeli u sljedeće kategorije:,,

1. Demografska revitalizacija i bolji položaj obitelji

1.1. Stvaranje uvjeta za demografsku revitalizaciju

1.1.1.1. Poticanje nataliteta

1.1.1.2. Osiguranje uvjeta za jačanje pozitivne migracijske bilance

1.1.1.3. Osmišljavanje i provedba programa za djecu, mlade i osobe treće životne dobi“ (Vukovarsko-srijemska županija, 2022, 45).

No kako bi se razumjeli planovi koje Vukovarsko-srijemska županija nastoji postići potrebno je pružiti SWOT analizu društva i demografije koja je prikazana u tablici .

Tablica 1. SWOT analiza društvenog sektora Vukovarsko-srijemske županije

Prednosti	Slabosti
<ul style="list-style-type: none"> • Postojanje visokoškolskih institucija • Dobra pokrivenost različitim vrstama socijalnih ustanova • Dobra mreža osnovnoškolskih i srednjoškolskih ustanova • Prisutnost civilnog društva u rješavanju problema marginaliziranih skupina • Dostupnost EU fondova za izgradnju i opremanje društvene infrastrukture 	<ul style="list-style-type: none"> • Nedovoljno praktično znanje nakon obrazovanja • Centralizacija socijalne skrbi otežava vođenje socijalne politike • Nedovoljna infrastruktura u kulturi i sportu • Nedostatak financijskih sredstava za obrazovanje na nacionalnoj razini • Demografsko starenje i negativan prirodni prirast
Prilike	Prijetnje
<ul style="list-style-type: none"> • Kontinuirane poticajne mjere za zaustavljanje negativnog prirodnog prirasta • Unapređenje sustava obrazovanja • Osnivanje ustanove za palijativnu skrb • Povećanje aktivnosti u smjeru osiguravanja cjelodnevnog boravka u školama • Dostupna sredstva EU za podizanje kvalitete života 	<ul style="list-style-type: none"> • Prevelika ovisnost socijalnih usluga o EU fondovima • Starenje stanovništva povećava pritisak na socijalni sustav • Klimatske promjene narušavaju kvalitetu života stanovništva • Nedovoljno razvijena izvaninstitucionalna socijalna skrb • Ograničene fiskalne mogućnosti lokalnih jedinica za sufinanciranje rada vrtića

Izvor: izrada autora prema Vukovarsko-srijemska županija, 2022, 16-17.

U kontekstu izazova s dostupnošću kvalitetnih socijalnih usluga u ruralnim područjima s većim udjelom starijeg stanovništva, Vukovarsko-srijemska županija (2022) naglasak stavlja na potrebu jačanja podrške obiteljima kroz razvoj socijalnih usluga u zajednici. Ovi napori uključuju preusmjeravanje financijskih sredstava u svrhu podrške obiteljima, uz aktivno uključivanje organizacija civilnog društva (OCD) kako bi se povećala njihova učinkovitost u pružanju tih usluga. Time Vukovarsko-srijemska županija (2022) nastoji kroz Plan olakšati

proces decentralizacije i deinstitucionalizacije, omogućujući bolju integraciju postojećih socijalnih usluga.

Obiteljski život i ravnoteža između poslovnih obveza i privatnih potreba ključni su za povećanje stope nataliteta. Prema ciljevima Vukovarsko-srijemske županije (2022) planira se izgraditi društvo koje aktivno podržava majke, obitelji s djecom i mlade, te promovira ravnopravnu ulogu muškaraca kroz roditeljski i očinski dopust.

Poseban naglasak stavlja se na jačanje kapaciteta predškolskih ustanova kako bi se olakšalo usklađivanje obiteljskih i poslovnih obaveza. Također, demografske mjere usmjerene su na stambeno zbrinjavanje zaposlenih osoba s prosječnim primanjima koji se suočavaju s izazovima u pronalasku adekvatnog smještaja.

Posebni cilj Plana na koji se fokusira Vukovarsko-srijemska županija (2022) je rješavanje specifičnih socio-demografskih izazova koji imaju direktan ili indirektan utjecaj na gospodarski oporavak Vukovarsko-srijemske županije. Pružanje usluga roditeljima i djeci, osobito u ruralnim područjima, ključno je za postizanje strateških ciljeva. Demografski oporavak smatra se ključnim preduvjetom za budući gospodarski rast i stabilnost županije.

Tablica 2. Pokazatelji ishoda za posebni cilj - Demografska revitalizacija i bolji položaj obitelji

Pokazatelji ishoda za posebni cilj	Početna vrijednost	Ciljna vrijednost
Postotak stanovništva od 0 do 14 godina u ukupnom stanovništvu, DZS	14,57% (2020.)	>15% (2027.)
Migracijski saldo Županije, DZS	- 1324 (2020.)	0 (2027.)
Vitalni indeks (broj živorođenih na 100 umrlih)	50,1 (2020.)	60 (2027.)

Izvor: Vukovarsko-srijemska županija, 2022, 62.

U tablici su prikazani ključni pokazatelji ishoda posebnog cilja poboljšanja demografske i gospodarske situacije u Vukovarsko-srijemskoj županiji do 2027. Prvi pokazatelj prati postotak stanovništva u dobi od 0 do 14 godina, s ciljem povećanja s 14,57% u 2020. na preko 15% do 2027.

Drugi pokazatelj ima za cilj postići pozitivnu migracijsku bilancu (od -1324 do 0). Treći pokazatelj cilja na povećanje vitalnog indeksa (živorođenih na 100 umrlih) s 50,1 na 60. Ovi su ciljevi ključni za poticanje demografskog oporavka i osiguravanje buduće gospodarske stabilnosti u regiji.

Vukovarsko-srijemska županija (2024b) s ciljem pomoći mladim obiteljima pri kupnji kuća ili stanova je za 2023. izdvojila ukupno 250.000 eura, od čega je koristi dobilo 66 mladih obitelji.

Financijska pomoć, navodi portal Župan.hr (2023) bila je podijeljena u tri kategorije ovisno o lokaciji nekretnine:

- Prva kategorija: Obitelji koje kupuju nekretnine u Vukovaru ili Vinkovcima dobile su 2.655,00 eura.
- Druga kategorija: Obitelji koje kupuju u pojedinim manjim mjestima i selima (Andrijaševci, Nuštar, Otok, Vođinci, Jarmina, Stari Mikanovci, Ivankovo, Cerna, Gradište, Bogdanovci, Babina Greda i Županja dobile su 3.982,00 eura.
- Treća kategorija: Oni koji su stjecali dom u udaljenijim ili demografski ugroženijim područjima, kao što je općina Tordinci, Lovas, Nijemci, Trpinja, Ilok, Tovarnik, Stari Jankovci, Privlaka, Bošnjaci, Štitar, Vrbanja, Tompojevci, Drenovci, Borovo, Gunja, Markušica i Negoslavci, dobili su 5.309,00 eura.

Slika 2. Poticaji za obitelji koji kupuju nekretninu

Izvor: Vukovarsko-srijemska županija (2024b). Ukupno 250 tisuća eura za sufinanciranje kupnje kuće ili stana za 66 mladih obitelji. Dostupno na: <https://vus.z.hr/ukupno-250-tisuca-eura-za-sufinanciranje-kupnje-kuce-ili-stana-za-66-mladih-obitelji/>, 17.8.2024.

Proces odabira dao je prednost obiteljima u područjima u kojima je došlo do značajnog pada populacije, s dodatnim bodovima koji se dodjeljuju na temelju faktora kao što su veličina obitelji, broj djece i prisutnost invaliditeta u obitelji navodi portal Župan.hr (2024). Ova je inicijativa dio šire županijske demografske strategije čiji je cilj suzbijanje pada broja stanovnika i podupiranje gospodarske stabilnosti u regiji.

U suradnji s brojnim ministarstvima Vlade Republike Hrvatske, Vukovarsko-srijemska županija provodi niz mjera koje direktno ili indirektno pozitivno utječu na obitelji, kao i na stvaranje ugodnog mjesta život, pa time i naseljavanja.

Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike u Vukovarsko-srijemskoj županiji provodi i Nacionalni plan borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti za razdoblje 2021. do 2027. kao i operativni program Učinkoviti ljudski potencijali 2021. – 2027.

Važnu ulogu u postizanju pravednih socijalnih i ekonomskih uvjeta za razvoj obitelji ima i Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike koje provodi Nacionalni plan razvoja socijalnih usluga za razdoblje 2021. do 2027. godine, Nacionalni plan za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje 2021. do 2026. godine i Nacionalni plan za rad i zapošljavanje za razdoblje 2021. do 2027. godine.

Također, infrastruktura, posebice kvalitetna stambena naselja u urbanim sredinama, imaju važan utjecaj na privlačenje obitelji, ali isto tako i na razvoj obitelji među mladima. Stoga od ostalih programa koje treba istaknuti su Program energetske obnove obiteljskih kuća za razdoblje 2021. – 2030. i Program energetske obnove višestambenih zgrada za razdoblje 2021. – 2030. kojeg provodi Ministarstvo prostornoga uređenja, graditeljstva i državne imovine. Ove mjere obuhvaćaju financijsku potporu za mlade obitelji koje se odluče vratiti u županiju, subvencije za stambeno zbrinjavanje, kao i podršku u zapošljavanju i samozapošljavanju. Poseban naglasak stavljen je na stvaranje uvjeta za kvalitetan život, uključujući pristup obrazovanju i socijalnim uslugama, čime se nastoji potaknuti dugoročni ostanak mladih obitelji u županiji. Tako Plan također naglašava važnost podrške obiteljima kroz različite mjere, uključujući demografske mjere, obrazovanje, te integraciju socijalnih usluga kako bi se osigurala održivost i kvaliteta obiteljskog života.

6.2. Ekonomski razvoj i privlačenje investicija

Demografsko pomlađivanje zahtijeva gospodarski rast. Metode za jačanje lokalnih gospodarstava kroz usmjerena ulaganja, širenje infrastrukture i uspostavu povoljnog poslovnog okruženja pokriveno su ovim odjeljkom. Tajna održavanja rasta stanovništva i stvaranja mogućnosti zapošljavanja privlači i međunarodne i domaće investicije.

Vukovarsko-srijemska županija (2024c) navodi kako se gospodarski razvoj temelji na nekoliko ključnih strateških sektora, a oni su sljedeći:

- poljoprivredi i prehrambeno-prerađivačkom sektoru,
- šumarstvu i drvno-prerađivačkoj industriji,
- obnovljivim izvorima energije,
- kontinentalnom turizmu i
- informacijsko-komunikacijskim tehnologijama.

Zbog svoje povoljne lokacije i postojećih željezničkih i plovnih ruta, županija ima značajan potencijal za postavljanje kao važan transportno-logistički centar u budućnosti navodi Vukovarsko-srijemska županija (2024c). Uz to, prirodne ljepote i bogato kulturno-povijesno nasljeđe pružaju osnovu za daljnji razvoj kontinentalnog turizma, koji se tek počinje razvijati.

Cilj Plana je promicanje održivog gospodarskog rasta korištenjem različitih strategija. Vukovarsko-srijemska županija (2022) navodi kako se želi etablirati kao glavno prometno i

logističko središte koristeći svoj povoljan geografski položaj i njegovu prometnu mrežu, koja uključuje željezničke pruge i rijeke. Očekuje se da će to potaknuti gospodarsku otpornost regije privlačenjem velikih ulaganja i stvaranjem radnih mjesta.

Kako bi se jasnije prikazalo gospodarsko stanje, u nastavku teksta nalazi se SWOT analiza ovog sektora u Vukovarsko-srijemskoj županiji.

Tablica 3. SWOT analiza gospodarstva Vukovarsko-srijemske županije

Prednosti	Slabosti
<ul style="list-style-type: none"> • Odlična lokacija sa snažnom prometnom infrastrukturom • Obilje poljoprivrednog zemljišta koje omogućuje učinkovitu preradu hrane • Mogućnost razvoja obnovljivih izvora energije 	<ul style="list-style-type: none"> • Visoka nezaposlenost i mala diverzifikacija industrije • Uglavnom nerazvijena turistička industrija • Nedostatak inovacija i pristupa najsuvremenijim tehnologijama
Prilike	Prijetnje
<ul style="list-style-type: none"> • Rast solarnih i biomasnih izvora energije • Poboljšanje digitalne infrastrukture • Povećana putovanja po kontinentu, korištenje povijesnog i kulturnog naslijeđa 	<ul style="list-style-type: none"> • Smanjenje stanovništva i odlazak kvalificiranih radnika • Izloženost promjenama u vanjskoj ekonomiji • Opasnosti za okoliš koje utječu na poljoprivrednu proizvodnju

Izvor: izrada autora prema Vukovarsko-srijemska županija, 2022,

Razvoj poljoprivredne i prehrambeno-prerađivačke industrije jedno je od glavnih načela Plana. Uzimajući u obzir bogato poljoprivredno naslijeđe županije, plan stavlja poseban naglasak na inovacije i modernizaciju u ovoj industriji. To podrazumijeva jačanje opskrbnih mreža, poticanje organske poljoprivrede, i pomoć regionalnim proizvođačima u doseganju novih tržišta. Kako bi se promicao održivi rast, smanjilo oslanjanje na konvencionalne izvore energije i podržali veći ekološki ciljevi, razvoju obnovljivih izvora energije također se daje glavni prioritet.

Vukovarsko-srijemska županija (2022) ističe kako također ulaže u robu s dodanom vrijednošću i održive prakse u nastojanju da ojača sektor šumarstva i drvoprerade. Osim poticanja

gospodarskog širenja, time će se zaštititi okoliš, što je ključno za identitet područja. Strategija također opisuje kako kapitalizirati prirodne ljepote i bogato kulturno-povijesno naslijeđe županije za promicanje kontinentalnog turizma. Cilj je pružiti turističku ponudu koja je raznolika i obuhvaća nedovoljno iskorištene, ali visoko potencijalne eko-, kulturne i agroturističke sektore.

Naposljetku, velik fokus Vukovarsko-srijemska županija (2021) stavlja na informacijsku i komunikacijsku tehnologiju i poboljšanje digitalne infrastrukture. Poboljšanjem svoje digitalne spremnosti, županija se nada privući IT tvrtke i potaknuti širenje gospodarstva temeljenog na znanju. Vjeruje se da će stavljanje većeg naglaska na informacijske i komunikacijske sektore pomoći modernizirati državne službe, povećati konkurentnost i pripremiti radnu snagu za digitalnu eru. Ukratko, Plan obuhvaća aktualne inovacije i ciljeve održivosti uz povijesne snage kako bi se uspostavila uravnotežena i održiva gospodarska struktura između 2021. i 2027. godine.

6.3. Poboljšanje kvalitete života

Poboljšanje životnog standarda ključno je za privlačenje i zadržavanje građana. To podrazumijeva povećanje sigurnosti zajednice i sustava podrške uz javne usluge, zdravstvenu skrb, obrazovanje i rekreacijske sadržaje. Cilj ovih aktivnosti je povećati privlačnost područja kako za potencijalne posjetitelje ili doseljenike, ali i za postojeće stanovnike.

„Naime, na temelju godišnjih županijskih izvješća o rezultatima provedbe Razvojne strategije Vukovarsko-srijemske županije za razdoblje do 2020. godine najviše je uloženo u aktivnosti, projekte i programe (APP) moderna infrastruktura i zaštita okoliša (gotovo 50% ukupno utrošenih sredstava), zatim nešto manje u razvijene ljudske potencijale i visoku kvalitetu života (40%) te održivo gospodarstvo (10%)“ (Vukovarsko-srijemska županija, 2022,11)

Strateški Plan Vukovarsko-srijemske županije navodi niz programa namijenjenih poboljšanju životnog standarda građana ističući kako je poboljšanje općih životnih uvjeta ključno za uravnotežen i održiv rast regije. Za postizanje ove promjene koriste se različiti pristupi koji se bave društvenim, infrastrukturnim, ekonomskim i ekološkim problemima.

Vukovarsko-srijemska županija (2022) stavlja snažan naglasak na vrijednost socijalne uključenosti, obraćajući posebnu pozornost na ranjive skupine stanovništva, uključujući starije osobe, neprivilegirane zajednice i one s invaliditetom. Razvoj i poboljšanje socijalnih usluga, kao što je bolji pristup zdravstvenoj skrbi, povećanje broja ustanova socijalne skrbi i poticanje

privatnog sektora na sudjelovanje u inicijativama socijalne uključenosti, jedna je od najvažnijih taktika.

Vukovarsko-srijemska županija (2022) ističe potreba za uspostavom županijske ustanove za palijativnu skrb i pružanje podrške programima civilnog sektora koji pružaju takve usluge kako bi se zajamčilo aktivno i zdravo starenje.

Osim toga, obrazovanje se smatra bitnim za podizanje životnog standarda. Prijedlogom se predlaže stvaranje snažnog sustava cjeloživotnog učenja, zapošljavanje više pomoćnika u nastavi za pomoć studentima koji imaju poteškoća te jamčenje više sredstava za stipendije. Prema planu razvoja Vukovarsko-srijemske županije (2022) cilj je povećati razinu obrazovanja stanovništva kroz razvijen i aktivan sustav cjeloživotnog učenja.

Poticanje informirane i fleksibilne radne snage također može zahtijevati uvođenje novih obrazovnih programa o održivosti okoliša, obnovljivoj energiji i prilagodbi klimatskim promjenama.

Osim toga, plan uređenja naglašava važnost unaprjeđenja fizičke infrastrukture područja kako bi se podigao životni standard. To uključuje inicijative za poboljšanje povezanosti između ruralnih i urbanih regija ažuriranjem prometne infrastrukture, poput cesta i javnog prijevoza. Vukovarsko-srijemska županija (2022) zalaže se za bolju internetsku povezanost u cijeloj županiji, navodeći je kao bitnu komponentu društvenog i gospodarskog rasta, a proširenje digitalne infrastrukture još je jedan cilj.

Dodatno, napredak u kvaliteti života povezan je s održivošću okoliša. Vukovarsko-srijemska županija (2022) ističe razvoj energetske učinkovitosti i korištenje obnovljivih izvora energije ulaganjem u održive sustave gospodarenja otpadom, povećano korištenje obnovljivih izvora energije i razvoj infrastrukture za energetske učinkovitost, što će osim zaštite okoliša doprinijeti zdravlju i dobrobiti njezinih građana. Dakle strateški plan razvoja Vukovarsko-srijemske županije usmjeren je na socijalne usluge, obrazovanje, infrastrukturu i održivost okoliša kako bi se poboljšala kvaliteta života. Cilj spomenutih programa je izgraditi zajednicu koja je povezanija, inkluzivnija i zdravija. kako bi mogla rasti i prilagođavati se novim problemima, a istovremeno održavati dobrobit svih svojih građana.

7. Zaključak

Analiza prikazana u ovom radu ukazala je na duboke i trajne posljedice Domovinskog rata na demografski krajolik Vukovarsko-srijemske županije. Rat je djelovao kao katalizator za niz demografskih promjena koje i danas utječu na dinamiku stanovništva regije. Ključni među tim promjenama bili su značajan pad stanovništva, promjena etničkog sastava i sveprisutni obrasci migracije, kako tijekom tako i nakon sukoba.

Jedan od najkritičnijih nalaza ove studije je nepovratna priroda mnogih od tih promjena. Demografski pad, potaknut kombinacijom smrtnih slučajeva povezanih s ratom, prisilnih migracija i posljedičnih gospodarskih izazova, stvorio je ciklus depopulacije koji je teško preokrenuti. Iseljavanje mlađih, ekonomski aktivnih pojedinaca dodatno pogoršava ovaj trend, što dovodi do sve starijeg stanovništva što dodatno opterećuje društvene i gospodarske strukture u regiji.

Utjecaj rata na etnički sastav županije još je jedan značajan ishod, pri čemu regija doživljava značajno smanjenje raznolikosti koja je nekada karakterizirala njezino stanovništvo. Ova promjena ne samo da je promijenila društveno tkivo regije, već je imala i dugoročne implikacije na etničke odnose i potencijal za buduću demografsku stabilnost.

Unatoč provedbi raznih poslijeratnih strategija oporavka i revitalizacije, uključujući politike usmjerene na poticanje povratka u domovinu i ponovni gospodarski razvoj, regija se i dalje suočava sa značajnim izazovima. Stalni problemi visoke nezaposlenosti, niske stope nataliteta i stalne emigracije signaliziraju da ti naponi nisu bili dovoljni da se zaustavi plima demografskog pada. Ovaj zaključak ukazuje na potrebu za ciljanijim i možda inovativnijim političkim intervencijama koje nadilaze konvencionalne pristupe koji su se dosad koristili.

U zaključku, iako ovaj rad daje detaljan prikaz demografskih promjena i izazova u Vukovarsko-srijemskoj županiji, on također naglašava kritičnu potrebu za održivim i višestranim pristupom rješavanju tekuće demografske krize u regiji. Bez značajnih i učinkovitih intervencija, demografski trendovi uočeni u ovoj studiji vjerojatno će se nastaviti, s dalekosežnim implikacijama na buduću društvenu i gospodarsku vitalnost regije. Naučene lekcije iz Vukovarsko-srijemske županije mogu poslužiti kao ključna studija slučaja za druge regije koje se suočavaju sa sličnim postkonfliktnim demografskim izazovima, naglašavajući važnost pravovremenih i učinkovitih odgovora politike u ublažavanju dugoročnih učinaka rata na populacijsku dinamiku.

Literatura

1. Bellamy, A. J. (2003). *The Formation of Croatian National Identity: A Centuries-Old Dream?*. Manchester: Manchester University Press.
2. Bennett, C. (1995). *Yugoslavia's Bloody Collapse: Causes, Course and Consequences*. New York: New York University Press.
3. Cigar, N. (1995). *Genocide in Bosnia: The Policy of "Ethnic Cleansing"*. College Station: Texas A&M University Press.
4. Dobrovščak, L. (2001). Nacionalne manjine u Vukovarsko-srijemskoj županiji u popisima 1991. i 2001. godine. Mirna reintegracija – Vukovarsko-srijemska županija. Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
5. Državni zavod za statistiku (2001). Stanovništvo prema narodnosti - detaljna klasifikacija, po županijama, popis 2001. Dostupno na: https://web.dzs.hr/Hrv/censuses/Census2001/Popis/H01_03_10/H01_03_10.html, 15.8.2024.
6. Državni zavod za statistiku (2011). Popis 2011. Dostupno na: https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1469.pdf, 15.8.2024.
7. Državni zavod za statistiku (2021). Popis 2021. Dostupno na: <https://dzs.gov.hr/u-fokusu/popis-2021/88>, 15.8.2024.
8. Karač, Z., Štulhofer, A. (2008). 'Obnova povijesne urbane cjeline Vukovara nakon Domovinskog rata: Kritika modela i metodološki aspekti', *Društvena istraživanja*, 17(1-2), 149-170.
9. Kardov, K. (2002). Od politike razlika do politike prostora: posljedice rata na društveni život u Vukovaru. *Polemos*, Vol. 5, No. 1-2, str. 99-115.
10. Metzinger, Č. T., Toth, M. (2020). *Metodologija istraživačkog rada za stručne studije*. Velika Gorica: Veleučilište Velika Gorica.
11. Mrvica Mađarac, S. (2009). Komparacija ekonomsko-socijalne strukture stanovništva u Vukovarsko-srijemskoj i Istarskoj županiji. *Ekonomski vjesnik: Review of Contemporary Entrepreneurship, Business, and Economic Issues*, Vol. 22, No. 1, str. 199-209.
12. Poljanec Borić, S. (2008). Razvoj Vukovarsko-srijemske županije u svjetlu socioekonomske tipologije endogenog razvitka u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja*, Vol. 17, No. 1-2, str. 3-26.

13. Sells, M. A. (1996). *The Bridge Betrayed: Religion and Genocide in Bosnia*. Berkeley: University of California Press.
14. Šterc, S., Pokos, N. (1993). Demografski uzroci i posljedice rata protiv Hrvatske, Društvena istraživanja, Vol. 2, No. 2-3: str. 305-334
15. Tanner, M. (2001). *Croatia: A Nation Forged in War*. New Haven: Yale University Press.
16. Tportal.hr (2012). U Vukovar se vratilo 57,2 posto prognanika. Dostupno na: <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/u-vukovar-se-vratilo-57-2-posto-prognanika-20120102>, 18.8.2024.
17. Vlada Republike Hrvatske (2003). Plan i program obnove i razvoja Grada Vukovara za period od 1. siječnja 2004. do 31. prosinca 2008. godine NN198/2003. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2003_12_198_3159.html, 16.8.2024.
18. Vukovarsko-srijemska županija (2022). Plan razvoja Vukovarsko-srijemske županije za razdoblje 2021.-2027. godine. Dostupno na: <https://vusz.hr/plan-razvoja-vs-2021-2027/>
19. Vukovarsko-srijemska županija (2024a). Obilježja. Dostupno na: <https://vusz.hr/upoznaj-zupaniju/obiljezja/>, 14.8.2024.
20. Vukovarsko-srijemska županija (2024b). Ukupno 250 tisuća eura za sufinanciranje kupnje kuće ili stana za 66 mladih obitelji. Dostupno na: <https://vusz.hr/ukupno-250-tisuca-eura-za-sufinanciranje-kupnje-kuce-ili-stana-za-66-mladih-obitelji/>, 17.8.2024.
21. Vukovarsko-srijemska županija (2024c). Plan razvoja. Dostupno na: <https://vusz.hr/plan-razvoja-vs-2021-2027/>, 17.8.2024.
22. Zelenika, R. (2000). *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*. Rijeka: Ekonomski fakultet u Rijeci.
23. Živić, D. (2006a). Stanovništvo Vukovarsko-srijemske županije. Zagreb-Vukovar: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Ogranak Matice hrvatske Vukovar
24. Živić, D. (2006b). Demografski okvir i gubitci tijekom Domovinskog rata i poraća 1991.-2001. U: Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat (str. 420-484), Školska knjiga.
25. Živić, D., Pokos, N. (2004). Demografski gubitci tijekom Domovinskog rata kao odrednica depopulacije Hrvatske (1991.-2001.), Društvena istraživanja, Vol.13, No. 4-5: str. 727-750.

26. Živić, D. (2012). Stanovništvo Vukovarsko-srijemske županije - procesi, trendovi i perspektive. Zagreb : Vukovar: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar ; Županija Vukovarsko-srijemska, str. 27-54.
27. Živić, D., Turk, I., Šimunović, N. (2015). Demografske promjene u vukovarsko-srijemskoj županiji (2001.-2014.) u zrcalu nacionalne sigurnosti.
28. Živić, D. (2023). Izravni demografski gubitci Vukovarsko-srijemske županije u Domovinskom ratu, *Scrinia Slavonica*, 23(1), 317-345.
29. Živić, V., Kevo, M. (2023). Stanje gospodarstva vukovarskog kraja na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće na temelju izvještaja o stanju javne uprave Županije srijemske. *Scrinia Slavonica: Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest*, Vol. 23 No. 1, str. 185-209.
30. Žugaj, M., Dumičić, K. and Dušak, V. (2006). *Temelji znanstvenoistraživačkog rada: metodologija i metodika. 2. dopunjeno i izmijenjeno izdanje*. Varaždin: Sveučilište u Zagrebu, Fakultet organizacije i informatike.
31. Župan.hr (2023). Vukovarsko-srijemska županija osigurala 238,9 tisuća eura za sufinanciranje kupnje stana ili kuće mladim obiteljima, javni poziv otvoren. Dostupno na: <https://zupan.hr/vijesti/vukovarsko-srijemska-zupanija-osigurala-2389-tisuca-eura-za-sufinanciranje-kupnje-stana-ili-kuce-mladim-obiceljima-javni-poziv-otvoren/>, 17.8.2024.
32. Župan.hr (2024). Vukovarsko-srijemska županija: 66 mladih obitelji primile potpore za sufinanciranje ili kupnju kuće ili stana, u proračunu osigurano 250 tisuća eura. Dostupno na: <https://zupan.hr/aktualno/vukovarsko-srijemska-zupanija-za-66-mladih-obicelji-dodijeljene-potpore-za-sufinanciranje-ili-kupnju-kuce-ili-stana-u-proracunu-osigurano-250-tisuca-eura/>, 17.8.
33. Wertheimer-Baletić, A. (1993). Stanovništvo Vukovara i vukovarskoga kraja. Zagreb: Globus.
34. Wertheimer-Baletić, A., Akrap, A. (2008). Razvoj stanovništva Vukovarsko-srijemske županije s posebnim osvrtom na ekonomsku strukturu od 1971. do 2001. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, Vol. 17, No. 1-2, str. 51-75.

Popis grafikona

Grafikon 1. <i>Prikaz narodnosti Vukovarsko-srijemske županije prema popisu stanovništva iz 2001.....</i>	19
Grafikon 2. <i>Popis narodnosti Vukovarsko-srijemske županije iz 2011.....</i>	21
Grafikon 3. <i>Prikaz narodnosti Vukovarsko-srijemske županije iz 2011.....</i>	23

Popis slika

Slika 1. *Prikaz gustoće naseljenosti iz 2001. godine u Vukovarsko-srijemskoj županiji.....24*

Slika 2. *Poticaji za obitelji koji kupuju nekretninu.....33*

Popis tablica

Tablica 1. <i>SWOT analiza društvenog sektora Vukovarsko-srijemske županije</i>	30
Tablica 2. <i>Pokazatelji ishoda za posebni cilj - Demografska revitalizacija i bolji položaj obitelji</i>	31
Tablica 3. <i>SWOT analiza gospodarstva Vukovarsko-srijemske županije</i>	35